

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Kristupo Sližausko,

V kurso, Civilinės ir verslo teisės šakos studento

Magistro darbas

Bendrovės mažumos akcininkų interesų apsauga

Protection of the Interests of the Company's Minority Shareholders

Vadovas: Partnerystės doc. Gintautas Bartkus

Recenzentė: Asist. Dr. Eglė Lauraitytė

Vilnius

2025

Anotacija ir pagrindiniai žodžiai

Siekiant tinkamai atskleisti šią temą, darbe analizuojama bendrovės mažumos akcininkų interesų apsauga, apžvelgiant jų teisinę padėtį ir patiriamus iššūkius, išskiriant ir nagrinėjant pagrindines mažumos akcininkų teises, užtikrinančias jų interesus bei šių teisių įgyvendinimo problematika. Taip pat bus analizuojami interesų gynimo mechanizmai, kurių paskirtis yra saugoti mažumos akcininkų interesus bei nagrinėjamos praktinės problemos, su kuriomis mažumos akcininkai susiduria siekdami įgyvendinti interesų gynimo mechanizmus.

Pagrindiniai žodžiai: teisinė padėtis, kontroliuojantis akcininkas, interesų apsauga, teisės, interesų gynimo mechanizmai.

To properly address this topic, the paper analyzes the protection of minority shareholders' interests in a company, reviewing their legal status and the challenges they face, highlighting and examining the main minority shareholders' rights that ensure their interests, and the problems of implementing these rights. Additionally, the mechanisms for protecting interests, designed to safeguard minority shareholders' interests, will be analyzed, along with the practical issues that minority shareholders encounter when seeking to implement these protection mechanisms.

Key words: legal status, controlling shareholder, protection of interests, rights, mechanisms of protection of interests.

Turinys

Ivadas.....	2
1. Mažumos akcininkų teisinė padėtis ir jų patiriami iššūkiai	6
1.1. Mažumos akcininkų teisinė padėtis bendrovėje.....	6
1.2. Mažumos akcininkų patiriami iššūkiai siekiant užtikrinti savo interesus.....	9
2. Mažumos akcininkų teisės, užtikrinančios interesų apsaugą, ir šių teisių įgyvendinimo problematika.....	12
2.1. Akcininkų teisių klasifikacija.....	12
2.2. Turtinės mažumos akcininkų teisės.....	15
2.2.1. Teisė į dividendus ir šios teisės įgyvendinimo problematika.....	15
2.2.2. Pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų ir šios teisės įgyvendinimo problematika.....	18
2.3. Neturtinės mažumos akcininkų teisės.....	20
2.3.1. Teisė į informaciją ir šios teisės įgyvendinimo problematika.....	20
2.3.2. Teisė balsuoti ir šios teisės įgyvendinimo problematika.....	22
3. Mažumos akcininkų interesų gynimo būdai.....	25
3.1. Akcininkų interesų gynimo būdų klasifikacija.....	25
3.2. Kolektyviniai interesų gynimo būdai.....	27
3.2.1. Juridinio asmens veiklos tyrimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas.....	27
3.2.2. Bendrovės organų sprendimų pripažinimas negaliojančiais kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas.....	30
3.2.3. Išvestinis ieškinys kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas.....	33
3.3. Mažumos akcininkų interesų gynimo būdai, nutraukiantys bendradarbiavimą.....	36
3.3.1. Bendrovės akcijų išpirkimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas.....	36
3.3.2. Priverstinis akcijų pardavimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas.....	40
Išvados.....	43
Šaltinių sąrašas.....	45
Santrauka.....	52
Summary.....	53

Ivadas

Darbo aktualumas: Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – **Konstitucija**) 46 straipsnyje yra nurodyta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Asmens ūkinės veiklos laisvė ir iniciatyva suponuoja ir ūkio subjekto netrukdomo pertvarkymo, jo veiklos pobūdžio keitimo galimybes, netrukdytą, reaguojant į rinkos pokyčius, steigti naujus ūkio subjektus ar likviduoti esančius (Kūris, 2005, p. 59). Vienas iš įstatymų, įgyvendinančių Konstitucijos 46 straipsnį, yra Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (toliau – **ABI**), kuriame yra įtvirtintas II skirsnis „Bendrovės steigimas“. Remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis 2025 m. pradžioje Lietuvoje veikė 151 868 įmonių iš kurių 82 560 buvo uždarnosios akcinės bendrovės ir 237 akcinės bendrovės (Veikiančių ūkio subjektų skaičius..., 2025). Šio magistro darbo temos kontekste pažymėtina, kad terminas „bendrovė“ apima tiek uždarąją akcinę, tiek akcinę bendrovę. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytus duomenis, galima pagrįstai teigti, kad akcininkai sudaro didžiausią juridinių asmenų dalyvių grupę. Akcininkų sudaromas didžiausias juridinių asmenų dalyvių skaičius natūraliai reiškia, kad tarp jų egzistuoja reikšminga mažumos akcininkų dalis. Dėl šios priežasties mažumos akcininkų interesų apsauga tampa aktualia tema, ypač atsižvelgiant į tai, kad daugumos ir mažumos akcininkų santykiai neretai pasižymi interesų konfliktu. Be to, šio darbo kontekste pažymėtina, kad mažumos akcininkų sąvoka atitinka smulkiųjų akcininkų sąvoką.

Įstatymuose yra įtvirtintos teisės, kurių paskirtis yra apsaugoti bei užtikrinti bendrovės mažumos akcininkų interesus. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe mažumos akcininkų teisės bus vadinamos ir mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonėmis. Visgi, praktikoje tinkamas šių interesų apsaugos priemonių įgyvendinimas gali būti komplikotas. Mažumos akcininkai susiduria su problemomis, kai bando realizuoti teises, skirtas apsaugoti jų interesus. Dėl silpnesnių pozicijų juridinio asmens valdyme jie gali patirti nuolatinį informacijos trūkumą, turėti ribotas galimybes daryti įtaką bendrovės sprendimų priėmimui ir susidurti su kitais sunkumais. Šie mažumos akcininkų patiriami iššūkiai gali būti tiesiogiai susiję su jų interesų apsaugos klausimu kadangi dėl negalėjimo tinkamai įgyvendinti savo teisių gali būti pažeidžiami ir smulkiųjų akcininkų interesai.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas universalus teisminės gynybos principas, užtikrinantis kiekvieno suinteresuoto asmens teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas (Žiobienė, 2008, p. 86). Lietuvos Respublikos

civiliniame kodekse (toliau – **CK**) bei ABĮ yra įtvirtinti interesų gynimo mechanizmai, kurių paskirtis ir tikslas yra apsaugoti mažumos akcininkus. Visgi, atsižvelgiant į praktiką, mažumos akcininkams pažeistų interesų gynimo mechanizmų įgyvendinimas gali būti apsunkintas (Mikalonienė, 2015a, p. 234). Pavyzdžiui, ginčijant visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą, gali kilti sunkumų surinkti reikiamus įrodymus, jei daugumos akcininkai, bendrovės valdymo organai riboja mažumos akcininkui prieigą prie svarbios informacijos. Dėl šios priežasties mažumos akcininkų interesų apsauga išlieka aktuali tema, nes, nepaisant įstatymuose įtvirtintų mechanizmų, jų interesai gali likti pažeisti ir tinkamai neapginti.

Mažumos akcininkų interesų apsauga nėra vien tik nacionalinės teisės klausimas – ji yra įtvirtinta ir tarptautiniu lygmeniu. Mažumos akcininkų interesų apsaugos svarbą pabrėžia ir tokie tarptautiniai šaltiniai kaip European Model Company Act (toliau – **EMCA**), G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 (toliau – **OECD**), kurie nustato bendras gaires sąžiningam ir skaidriam bendrovių valdymui bei mažumos akcininkų interesų gynimui (Krüger Andersen et al., 2017, p. 1; G20/OECD Principles of Corporate Governance, 2023). Be to, Europos Sąjungos direktyvos siekia užtikrinti, kad mažumos akcininkai turėtų tinkamas priemones ginti savo interesus bei dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva..., 2019). Šių tarptautinių mechanizmų egzistavimas ne tik patvirtina mažumos akcininkų interesų apsaugos svarbą, bet ir išryškina temos aktualumą – tai yra klausimas, su kuriuo susiduria daugelis valstybių, siekiančių užtikrinti teisingą ir subalansuotą bendrovių valdymą.

Darbo tikslas: išanalizuoti mažumos akcininkų interesų apsaugą bendrovėse, apžvelgiant jų teisinę padėtį ir patiriamus iššūkius, išskiriant ir nagrinėjant pagrindines mažumos akcininkų teises, užtikrinančias jų interesus, bei šių interesų apsaugos priemonių įgyvendinimo problematiką, taip pat išanalizuoti teisinius gynybos mechanizmus, skirtus saugoti mažumos akcininkų interesus bei jų įgyvendinimo problematiką.

Darbo uždaviniai: 1. Siekiant atskleisti probleminius temos aspektus, būtina apžvelgti mažumos akcininkų teisinę padėtį ir jų patiriamus iššūkius bendrovėje. Tai leis lengviau identifikuoti mažumos akcininkams aktualias teises ir interesų gynimo mechanizmus bei jų patiriamas praktines problemas, kurios detaliau nagrinėjamos antroje ir trečioje darbo dalyje; 2. Išskirti ir išanalizuoti pagrindines mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones bei jų įgyvendinimo problematiką. Šio uždavinio įgyvendinimas leis identifikuoti esmines mažumos akcininkų teises, užtikrinančias jų interesus bei praktinius šių teisių įgyvendinimo sunkumus; 3. Išskirti ir išanalizuoti pagrindinius mažumos akcininkų pažeistų interesų gynimo mechanizmus bei jų įgyvendinimo problematiką. Šio

uždavinio įgyvendinimas atskleis įstatymuose įtvirtintus mažumos akcininkų interesų gynimo būdus bei praktines problemas, su kuriomis susiduria mažumos akcininkai, siekiantys apsaugoti pažeistus interesus.

Darbo objektas: darbe pagrįsde nagrinėjamos teisės, užtikrinančios mažumos akcininkų interesų apsaugą bei praktinės problemos, su kuriomis susiduria mažieji akcininkai siekdami įgyvendinti jų interesus užtikrinančias teises. Teisės teorijoje pripažįstama ir teisės principų svarba interesų apsaugos kontekste (Mamonė, 2023, p. 59). Visgi, dėl ribotos darbo apimties, šiame darbe koncentruojamasi į įstatymuose įtvirtintas mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones. Taip pat didelis dėmesys skiriamas ir mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmams bei jų įgyvendinimo problematikai. Akcininkų sutartys ir bendrovės įstatai gali užimti svarbų vaidmenį užtikrinant smulkiųjų akcininkų interesų apsaugą. Vis dėlto, magistriniame darbe pagrįsde nagrinėjamos situacijos, kada mažumos akcininkų interesai nėra papildomai saugomi tiek akcininkų sutartimis, tiek bendrovės įstatais. Taigi pagrįsde bus nagrinėjamos įprastinės situacijos, kuriose smulkiųjų akcininkų interesų apsauga yra garantuojama tik įstatymais.

Tyrimo metodai: 1. Sisteminis darbo metodas, kuris reikalingas analizuojant skirtingas mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones ir jų gynimo būdus. Šio metodo pagalba buvo galima identifikuoti mažumos akcininkų teisių ir jų gynimo būdų sąsajas bei tarpusavio santykį; 2. Lyginamasis darbo metodas buvo aktualus nagrinėjant skirtingose valstybėse (pavyzdžiui, Suomijoje, Švedijoje, Nyderlanduose) įtvirtintus mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones bei interesų gynimo mechanizmus; 3. Teleologinis darbo metodas prisidėjo nustatant Lietuvos teisės normų, skirtų mažumos akcininko interesus užtikrinti, tikslus; 4. Aprašomasis metodas prisidėjo prie mažumos akcininko teisinės padėties nustatymo, interesų apsaugos priemonių bei interesų gynimo mechanizmų tikslų identifikavimo; 5. Precedentinis darbo metodas buvo aktualus analizuojant nacionalinio teismo, Europos Sąjungos teismo, Europos Žmogaus Teisių teismo praktiką.

Darbo originalumas: nėra daug mokslinių darbų, kurie koncentruotųsi į bendrovės mažumos akcininkų interesų apsaugą. Per pastaruosius penkis metus buvo apginti keli magistro darbai, kuriuose aptariama mažumos akcininkų interesų apsauga, tačiau jie skiriasi tiek savo tikslu, tiek analizuojamu aspektu. Pavyzdžiui, Žygimantas Gulbinas savo darbe „Tarptautinis įmonių reorganizavimas ES: bendrovių teisės aspektai“ nagrinėja akcininkų teisių apsaugą per įmonių reorganizavimo kontekstą, o Emilė Navickaitė darbe „Akcininkų neturtinių teisių ribojimas: sutartinės priemonės ir teismų sprendimai“ daugiau dėmesio skiria smulkiųjų akcininkų neturtinių teisių ribojimams ir teismų praktikai šiuo

klausimu. Skirtingai nuo paminėtų darbų, šis darbas koncentruojasi išskirtinai į mažumos akcininkų interesų apsaugą, išskiriant ir analizuojant tiek teisinius, tiek praktinius šios problematikos aspektus.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad literatūroje yra mokslininkų darbų, kuriuose analizuojamos akcininkų teisės ir nagrinėjami teisių gynimo mechanizmai, pavyzdžiui Linos Mikalonienės monografijoje „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai“. Tačiau šiame darbe mažumos akcininkų interesų apsauga dažniausiai minima epizodiškai, nes pagrindinis dėmesys skiriamas platesnei akcininkų teisių gynimo temai. Šis darbas skirsis tuo, kad jis koncentruosis tik į mažumos akcininkų interesų apsaugą, išsamiai nagrinėdamas šių akcininkų interesų apsaugos priemones, interesų apsaugos gynimo būdus bei jų įgyvendinimo problemas.

Darbo šaltiniai: magistriniame darbe didžiąją dalį šaltinių sudarys specialioji literatūra kadangi joje yra analizuojama problematika, aktuali bendrovės mažumos akcininkų interesų apsaugai. Darbe taip pat analizuojami nacionaliniai bei Europos Sąjungos teisės aktai, įtvirtinantys mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones. Siekiant atskleisti šios temos problematiką, tam tikrais atvejais darbe atkreipiamas dėmesys ir į užsienio teisės aktus, pavyzdžiui į Suomijos bendrovių įstatymą, Nyderlandų Civilinį kodeksą. Taip pat analizuojama ir nacionalinių teismų, Europos Sąjungos teismo, Europos Žmogaus teisių teismo praktika. Darbe nemažai dėmesio skiriama EMCA, kuris nors ir nėra teisinę galią turintis aktas, tačiau jo svarba pasireiškia siūlant aiškią ir vieningą mažumos akcininkų interesų apsaugą.

1. Mažumos akcininkų teisinė padėtis ir jų patiriami iššūkiai

Ši darbo dalis pradedama nuo mažumos akcininkų teisinės padėties, išskiriant jiems būdingas teises ir interesų apsaugos gynimo mechanizmus, nagrinėjimo. Mažumos akcininkų teisinės padėties nagrinėjimas yra svarbus jų interesų apsaugos klausimui, nes šios analizės metu yra identifikuojamos mažumos akcininkams aktualios teisės bei aktualūs interesų gynimo mechanizmai. Kadangi smulkiųjų akcininkų teisių ir interesų gynimo mechanizmų paskirtis yra apsaugoti jų interesus, teisinės padėties analizė tiesiogiai padeda suprasti, kokiais būdais mažumos akcininkai gali apsisaugoti nuo galimo jų interesų pažeidimo (Mikalonienė, 2015a, p. 67). Taigi analizuojant mažumos akcininkų teisinę padėtį, kartu nustatomos ir jų interesų apsaugą užtikrinančios priemonės.

Šioje dalyje taip pat skiriamas dėmesys ir iššūkių, su kuriais mažumos akcininkai susiduria įgyvendinant įstatymuose įtvirtintas teises bei įtvirtintus interesų gynimo mechanizmus, identifikacijai. Mažumos akcininkų patiriami iššūkiai įgyvendinant minėtas priemones yra tiesiogiai susiję su jų interesų apsaugos problematika. Jei mažumos akcininkai negali realiai pasinaudoti savo teisėmis dėl praktinių kliūčių, interesų apsaugos priemonės tampa neefektyvios jų interesams apsaugoti. Kadangi vėlesniuose darbo dalyse nagrinėjamos konkrečios mažumos akcininkų teisės bei konkretūs interesų gynimo mechanizmai ir jų įgyvendinimo problematika, šioje dalyje bus siekiama tik bendru pobūdžiu apžvelgti jiems aktualias teises bei aktualius gynimo mechanizmus ir tokiu būdu identifikuoti jų teisinę padėtį bendrovėje.

1.1. Mažumos akcininkų teisinė padėtis bendrovėje

Teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad mažaisiais akcininkais laikytini akcininkas arba akcininkų grupė, kurių turimos akcijos, nepriklausomai nuo investuoto kapitalo, savaime nesuteikia lemiamos įtakos bendrovės valdymui (Doorman, Timmerman, 2002, p. 489). Taigi remiantis šiuo kriterijumi, esminis mažumos akcininko statusą lemiantis veiksnys yra ne bendrovėje investuoto kapitalo dydis, o negalėjimas daryti lemiamos įtakos bendrovės valdymui.

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad bendrovės valdymo aktyvumo situacijoje akcininkas, lygiomis dalimis su kitu akcininku valdantis po 50 procentų visų akcijų, taip pat gali būti prilyginamas smulkiąjam akcininkui, pavyzdžiui, kai kitas akcininkas yra bendrovės vienasmenis valdymo organas, t. y. vadovas (Mikalonienė, 2015a, p. 64). Tai leidžia pagrįstai teigti, jog mažumos akcininkų statusas teisės doktrinoje yra siejamas ne su

akcijų turima proporcija bendrovėje, bet su jų galimybėmis daryti lemiamą įtaką bendrovės valdymui bei sprendimų priėmimui. Darbe bus galima pastebėti, kad šis esminis bruožas gali lemti tam tikrus praktinius sunkumus siekiant įgyvendinti mažumos akcininkui priklausančias teises ir tokiu būdu apsaugoti savo interesus.

Mažumos akcininkų teisinės padėties bendrovėje analizė yra koncentruojama į įstatyme numatytas bendras akcininkų teises, išryškinant smulkiesiems akcininkams priskiriamas bei aktualias interesų apsaugos priemones.

ABĮ aiškiai išskiria bendras akcininkų turtines ir neturtines teises. Šio įstatymo 15 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, kad akcininkas turi šias turtines teises:

- 1) gauti bendrovės pelno dalį (dividendai);
- 2) gauti bendrovės lėšų, kai bendrovės įstatinis kapitalas mažinamas siekiant akcininkams išmokėti bendrovės lėšų;
- 3) neatlygintinai gauti akcijų, kai įstatinis kapitalas didinamas iš bendrovės lėšų;
- 4) pirmumo teise įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų, išskyrus atvejį, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nusprendžia pirmumo teisę visiems akcininkams atšaukti;
- 5) įstatymų nustatytais būdais skolinti bendrovei;
- 6) gauti likviduojamos bendrovės turto dalį.

Atitinkamai ABĮ 16 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintos šios bendros akcininkų neturtinės teisės:

- 1) dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose;
- 2) iš anksto pateikti bendrovei klausimų, susijusių su visuotinių akcininkų susirinkimų darbotvarkės klausimais;
- 3) pagal akcijų suteikiamas teises balsuoti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose;
- 4) gauti informaciją apie bendrovę;
- 5) pareikšti išvestinį ieškinį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad čia yra pateikiamas nebaigtinis akcininkų turtinių ir neturtinių teisių sąrašas. Lingvistiniu požiūriu ABĮ priskiria šias teises visiems akcininkams neišskiriant jų taikymo specifikos mažumos akcininkams.

Visgi, teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad tam tikros įstatymuose numatytos teisės yra labiau skirtos mažumos akcininkų interesų apsaugai. Doktrinoje akcininko įstatymais suteiktos teisės, kuriomis gali pasinaudoti tik akcininkas, atitinkantis *ex lege* nustatytus papildomus reikalavimus, siejamus su nustatyto dydžio įstatinio kapitalo dalimi arba balsų skaičiumi ir kurie paprastai apibrėžiami 5 – 33 procentų ribomis, sąlyginai vadinamos smulkiųjų akcininkų teisėmis (Mikalonienė, 2015a, p. 64). Taip pat reikėtų suprasti ir tai,

kad nors įstatymų leidėjas tam tikras teises suteikia kiekvienam akcininkui, tačiau pagal savo pobūdį kai kurios jų gali būti laikomos smulkiųjų akcininkų teisėmis, kurių paskirtis yra saugoti jų interesus. Taip yra todėl, kad iš anksto nustatyti reikalavimus, kuriuos turėtų atitikti akcininkas, norėdamas pasinaudoti atitinkama teise, įstatymų leidėjui gali būti objektyviai sudėtinga ir netikslinga (Mikalonienė, 2015a, p. 65).

Atsižvelgiant į tai, mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonių pavyzdžiais galėtų būti ABĮ 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo iniciatyvos teisė, kurią turi akcininkai, turintys ne mažiau kaip 1/10 visų bendrovės balsų, ABĮ 25 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisė akcininkams, turintiems daugiau nei 1/20 visų balsų, siūlyti papildyti visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę naujais klausimais ar naujais sprendimų projektais darbotvarkėje įtrauktais klausimais, ABĮ 31 straipsnio 3 dalyje ir 33 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas kumuliacinis balsavimas, kuris sudaro sąlygas smulkiųjų akcininkų atstovavimui renkamuosiuose kolektyviniuose bendrovės organuose.

Atkreiptinas dėmesys ir EMCA išskiriamas mažumos akcininkų teises, leidžiančias identifikuoti jų teisinę padėtį bendrovėje. EMCA 11 skyriuje yra įtvirtinta atskira dalis, kurioje yra įtvirtintos teisės, skirtos smulkiųjų akcininkų interesų apsaugai. Šių teisių pavyzdžiai galėtų būti EMCA 11.29 skirsnis, įtvirtinantis kvalifikuotos daugumos apsaugą mažiesiems akcininkams, kai yra teikiamas siūlymas keisti įstatus, EMCA 11.30 skirsnis, įtvirtinantis atitinkamais klausimais privalomą vienbalsį akcininkų pritarimą bei atitinkamais klausimais nemažiau kaip 9/10 dalyvaujančių balsų ir ne mažiau kaip 9/10 atstovaujamo kapitalo turinčių akcininkų pritarimą¹, EMCA 7.03 skirsnis, įtvirtinantis mažumos akcininko teisę į minimalų dividendą. Atkreiptinas dėmesys, kad čia yra pateikiamas pavyzdinis EMCA įtvirtintų mažumos akcininkų teisių, skirtų apsaugoti jų interesus, sąrašas, tačiau daugiau nuostatų, reglamentuojančių mažumos akcininkų teises ir jų apsaugos priemones, įtvirtinta EMCA 11 skyriuje.

Mažumos akcininkų teisinę padėtį identifikuoja ne tik jų turimos teisės, bet ir interesų apsaugos gynimo mechanizmai, užtikrinantys galimybę ginti savo pažeistus interesus. Smulkiųjų akcininkų interesų gynimo mechanizmų pavyzdžiais galėtų būti CK 2.125 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta mažumos akcininkų, kurių turimų ar valdomų akcijų nominali vertė yra ne mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo, teisė kreiptis į teismą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, CK 2.116 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta teisė

¹ Remiantis EMCA 11.30 skirsnio 1 dalimi, vienbalsis akcininkų pritarimas būtinas, kai siūlomas sprendimas pakeisti įstatus ir padidinti akcininkų įsipareigojimus bendrovei. Tuo tarpu EMCA 11.30 skirsnio 2 dalis numato, kad siūlomi sprendimai pakeisti įstatus turi būti priimti bent devyniais dešimtadaliais dalyvaujančių balsų, taip pat bent devyniais dešimtadaliais visuotiniame akcininkų susirinkime atstovaujamo akcinio kapitalo, pavyzdžiui kai priimami sprendimai, kuriais akcininkų teisės balsuoti dėl savo ar kitų akcininkų akcijų yra apribotos tam tikra balsų ar balsavimo akcinio kapitalo dalimi.

uždarosios akcinės bendrovės akcininkams, kurių turimų akcijų nominali vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo, kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo, ABĮ 46¹ straipsnio 1 dalyje bei Vertybinių popierių įstatymo 32 straipsnio 1 dalyje (toliau – **VPI**) įtvirtintas bendrovės akcijų išpirkimas, leidžiantis mažumos akcininkams, turintiems 5 procentus ar mažiau bendrovės akcijų parduoti turimas akcijas kontroliuojančiam akcininkui. Šie interesų gynimo mechanizmai sudaro pagrindą tinkamai mažumos akcininkų interesų apsaugai ir suteikia galimybes reaguoti į galimus pažeidimus bei daryti įtaką bendrovės valdymui.

Taigi aptariamoms teisėms bei interesų gynimo mechanizmai identifikuoja mažumos akcininko teisinę padėtį bendrovėje. Kaip ir buvo minėta anksčiau, mažumos akcininkai negali daryti lemiamos įtakos bendrovės valdymui. Visgi, dėl šių mažumos akcininkų aptartų interesų apsaugos priemonių, jų teisinė padėtis bendrovėje sudaro galimybę daryti įtaką kontroliuojančio akcininko vykdomai politikai bendrovės atžvilgiu, t. y. pasiekti kitokį nei tą, kurio siekia kontroliuojantis akcininkas, rezultatą (Doorman, Timmerman, 2002, p. 490). Teisės, kaip pavyzdžiui, teisė inicijuoti visuotinius akcininkų susirinkimus, teisė siūlyti visuotinių akcininkų susirinkimų darbotvarkės papildymą, kumuliacinis balsavimas, teisė gauti bendrovės pelno dalį dividendų forma padeda mažumos akcininkams apsaugoti savo interesus ir įgyti tam tikrą įtaką bendrovės veiklai. Tokiu būdu yra sudaromos prielaidos mažumos akcininkams apsaugoti nuo nesąžiningos balsų daugumos taisyklės veikimo. Taigi tokios teisės užtikrina, kad mažumos akcininkai nebūtų visiškai priklausomi nuo didesnių akcininkų valios ir galėtų ginti savo interesus, net jei jie neturi didelio balsų skaičiaus ar įstatinio kapitalo.

1.2. Mažumos akcininkų patiriami iššūkiai siekiant užtikrinti savo interesus

Kaip ir buvo minėta anksčiau, šiame skyriuje aptariami bendrovės mažumos akcininkų iššūkiai, su kuriais pastarieji susiduria siekdami užtikrinti savo interesus. Šiame skyriuje iššūkiai pristatomi platesniame kontekste, siekiant atskleisti bendrą situaciją ir pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria mažumos akcininkai siekdami apsaugoti savo interesus. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šiame skyriuje aptariami iššūkiai, su kuriais gali susidurti tiek uždarųjų akcinių bendrovių, tiek akcinių bendrovių mažumos akcininkai. Vis dėlto, pažymėtina, kad aptariami iššūkiai yra būdingesni uždarosiose akcinėse bendrovėse, kuriose mažumos akcininkai dažniau susiduria su informacijos prieigos ribojimais, akcijų perleidimo sunkumais ir priklausomybe nuo kontroliuojančio akcininko sprendimų (Zaman et al., 2009 p. 66).

Pradedant nagrinėti patiriamus mažumos akcininkų iššūkius siekiant užtikrinti savo interesus, reikėtų prisiminti tai, kad uždarnosios akcinės bendrovės mažumos akcininkai turi didesnę tikimybę susidurti su sunkumais nei mažumos akcininkai, turintys akcijų akcinėse bendrovėse. Uždaro tipo bendrovių akcininkai turi tik ribotas galimybes pasitraukti iš uždarnosios akcinės bendrovės (Mikalonienė, 2015a, p. 16.). Kadangi uždaro tipo bendrovių akcijų likvidumas yra mažas, jos de facto neperleidžiamos, atitinkamai ir investicijos į tokių uždarųjų akcinių bendrovių akcijas „išaldomos“ (Neville et al., 2010, p. 260). Dėl šios priežasties uždarosiose akcinėse bendrovėse mažumos akcininkai gali patirti papildomų teisinių iššūkių, susijusių su jų teisių įgyvendinimu, o tai gali lemti ir silpnesnę jų interesų apsaugą. Tokie akcininkai negalėdami laisvai parduoti savo akcijų, tampa labiau priklausomi nuo kontroliuojančio akcininko priimamų sprendimų, o tai tampa nemenka problema, kai mažumos akcininkai nesutinka su kontroliuojančių akcininkų vykdoma bendrovės valdymo politika.

Bendrovėse, kurios pasižymi nuosavybės koncentracija, smulkiųjų akcininkų interesų pažeidimo rizika pirmiausia kyla ne tiek dėl valdymo organų, kiek dėl kontroliuojančio akcininko veiksmų, pastarajam pasinaudojus bendrovės teisine forma. Kontroliuojantis akcininkas, turintis lemiamą įtaką priimant sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime ir veikiantis bendrovės valdymą, gali netinkamai naudotis teisėmis ir siekti asmeninės naudos bendrovės bei mažumos akcininkų sąskaita (Mikalonienė, 2015a, p. 209). Jeigu bendrovė veikia ne visų, o tik kelių akcininkų interesais, reiškia, kad bendrovė neatlieka jai pavestų funkcijų (O’Neal, 1987, p. 47). Taigi tokiais atvejais dėl kontroliuojančio akcininko veiksmų gali kilti papildomų iššūkių mažumos akcininkams, siekiantiems apsaugoti savo interesus ir užtikrinti tinkamą jų gynimą.

Akivaizdu, kad kontroliuojantis akcininkas gali naudotis savo padėtimi siekdamas priimti sprendimus, kurie būtų palankūs tik jam, tuo pačiu pažeidžiant mažumos akcininkų interesus. Tokiu atveju mažumos akcininkai gali būti išstumti iš bendrovės, negauti bendrovės pelno dalies dividendų forma bei susidurti su kitais sunkumais įgyvendinant teises (Kraakman, 2009, p. 36). Be to, kadangi uždarosiose akcinėse bendrovėse akcijos paprastai nėra lengvai perleidžiamos, mažumos akcininkai gali būti „prišti“ prie tokioje bendrovėje esančios situacijos, net jei jie nesutinka su jos valdymu.

Iššūkius mažumos akcininkams taip pat gali lemti skirtingų interesų derinimas tarp bendrovės ir smulkiųjų akcininkų. Vienas iš pavyzdžių gali būti mažumos akcininko suinteresuotumas gauti bendrovės pelno dalį dividendų forma. Nors smulkusis akcininkas teoriškai turi teisę gauti dalį pelno, kai bendrovė nusprendžia paskirstyti dividendus, ši teisė gali būti ribojama atsižvelgiant į bendrovės interesus. Daugumos akcininkai gali nuspręsti

reinvestuoti pelną į bendrovės plėtrą arba nuspręsti, kad dividendai nebus paskirstomi, tokiu būdu sukeldami mažumos akcininkui problemų patenkinti smulkiųjų akcininkų esminį interesą – gauti grąžą iš savo investicijos. Tokiomis aplinkybėmis mažumos akcininkas gali susidurti su teisiniais iššūkiais, bandydamas įgyvendinti savo teisę į dividendus bei tokiu būdu patenkinti savo interesus (Vutt, 2010, p 191).

Teisės doktrinoje pažymima teisės į informacijos svarba mažumos akcininkams (Perakis, 2004, p. 67). Informuoti mažumos akcininkai gali tinkamai spręsti dėl savo teisių įgyvendinimo. Pavyzdžiui, smulkusis akcininkas turėdamas pakankamai informacijos apie bendrovės veiklą, gali spręsti dėl galimybės pareikšti išvestinį ieškinį, pareiškimą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, taip pat tinkamai pasinaudoti savo balsavimo teisėmis ir visuotiniuose akcininkų susirinkimuose balsuoti atitinkamais klausimais. Visgi, bendrovėse, ypač uždaro tipo, gali būti situacijų, kai kontroliuojantis akcininkas paskiria save ar savo patikėtinį į valdybos narius ir tokiu būdu užsitikrina prieigą prie visiškai visos bendrovės informacijos (Miliauskas, 2022). Tokiais būdais kontroliuojantis akcininkas gali ne tik gauti išskirtinę prieigą prie visos bendrovės informacijos, bet ir riboti mažumos akcininkų galimybes ją gauti. Tai gali pasireikšti informacijos teikimo vilkinimu, fragmentiškų ar selektyvių duomenų pateikimu arba net visišku atsisakymu suteikti svarbią informaciją. Dėl to mažumos akcininkai susiduria su sunkumais priimant informuotus sprendimus dėl savo interesų užtikrinimo, įskaitant galimybę dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, ginčyti neteisėtus bendrovės organų sprendimus ar imtis kitų teisinių veiksmų savo interesams ginti.

Taigi galima pastebėti, kad mažumos akcininko teisinė padėtis tiesiogiai koreliuoja su patiriamais iššūkiais, nes jie kyla dėl to, kad mažumos akcininkai negali daryti lemiamos įtakos bendrovės valdymui ir neturi sprendžiamojo balso daugumos. Dėl šios priežasties jie gali susidurti su informacijos prieigos ribojimais, netinkama dividendų skirstymo politika, priklausomybe nuo kontroliuojančio akcininko sprendimų. Nors jau anksčiau aptarta jų teisinė padėtis suteikia teises, saugančias jų interesus, praktikoje jos nevisiškai išsprendžia šiuos iššūkius, todėl mažumos akcininkų interesai gali išlikti pažeidžiamoje padėtyje bendrovės valdymo kontekste.

2. Mažumos akcininkų teisės, užtikrinančios interesų apsaugą, ir šių teisių įgyvendinimo problematika

Šioje darbo dalyje analizuojamos esminės mažumos akcininkų teisės, kurių paskirtis yra apsaugoti bendrovės mažumos akcininkų interesus, bei nagrinėjama šių teisių įgyvendinimo problematika. Dėl ribotos darbo apimties, sąmoningai analizuojamos ne visos mažumos akcininkų teisės, o tos, kurios teisės doktrinoje yra išskiriamos, kaip aktualiausios mažumos akcininkams. Ši darbo dalis pradedama trumpai apžvelgiant akcininkų teisių klasifikaciją. Tokį autoriaus pasirinkimą nulėmė siekis tinkamai atskleisti šių teisių svarbą mažumos akcininkų interesų apsaugai. Akcininkų teisių klasifikacijos pateikimas padeda geriau atskleisti teisių prigimtį bei jų aktualumą smulkiųjų akcininkų interesų apsaugai. Apžvelgus teisės doktrinoje išskiriama akcininkų teisių klasifikaciją, darbe toliau nagrinėjamos konkrečios mažumos akcininkų teisės, užtikrinančios jų interesus, bei analizuojama šių priemonių įgyvendinimo problematika. Taigi šioje darbo dalyje yra analizuojamos mažumos akcininkų turtinės teisės, apimančios teisę į dividendus, pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų ir neturtinės teisės, apimančios teisę į informaciją, teisę balsuoti bei nagrinėjama šių teisių įgyvendinimo problematika.

2.1. Akcininkų teisių klasifikacija

Kaip ir buvo minėta anksčiau, ABĮ 15 straipsnyje ir ABĮ 16 straipsnyje akcininkų teisės yra skirstomos į turtines ir neturtines teises. Teisės doktrinoje dažniausiai sutinkama ši akcininkų teisių klasifikacija (Mikalonienė, 2015a, p. 53):

- 1) Kertinės teisės ir pagalbinės teisės;
- 2) Turtinės teisės ir valdymo teisės;
- 3) Kiekvieno akcininko, smulkiųjų akcininkų ir kontroliuojančio akcininko teisės.

Atsižvelgiant į pateiktą akcininkų teisių klasifikaciją, apžvalga pradedama nuo kertinių ir pagalbinių teisių skirstymo. Akcininkų kertinės teisės yra siejamos su CK 1.102 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisių triada, t. y. teisė dalyvauti valdant bendrovę, jeigu įstatymai nenustato kitaip, teisė gauti pelno dalį dividendo forma ir teisė į likviduojamos bendrovės grynojo turto dalį. Teisė gauti pelno dalį dividendų forma veiklą vykdančioje bendrovėje ir teisė į likviduojamos bendrovės grynojo turto dalį veiklą baigiančioje bendrovėje užtikrina akcininkų finansinius interesus, suteikdamos jiems galimybę gauti paskirstomą bendrovės turtą (Mikalonienė, 2015a, p. 54). Teisė dalyvauti valdant bendrovę siejama su dalyvavimu visuotiniame akcininkų susirinkime. Aukščiau minėtų teisių bendra

pagrindinė paskirtis yra patenkinti *bonus pater familias* akcininko interesą – išsaugoti investicijas ir uždirbti iš jų naudos. Atsižvelgiant į šių teisių paskirtį, šios teisės yra vadinamos kartinėmis teisėmis (Drury, Xuereb 1991, p.144).

Šios teisės yra taip pat kartinės ir svarbios mažumos akcininkams, nes įprastai pagrindinis jų interesas yra pelno gavimas iš savo investicijų. Kaip ir buvo minėta anksčiau, mažumos akcininkai įprastai negali daryti lemiamos įtakos bendrovės valdymui, todėl jų teisinės galimybės pasireiškia per šias kartinės teises, kurios užtikrina jų teisę gauti bendrovės pelno dalį ir dalyvauti bendrovės valdyme.

Pagalbinių teisių paskirtis yra padėti įgyvendinti kartinės teises (Perakis, 2004, p. 67). Taigi jų svarba pasireiškia padedant įgyvendinti kartinės teises. Jeigu įstatymas neįtvirtintų visuotinio akcininkų susirinkimo iniciatyvos teisės, teisės siūlyti naujų darbotvarkės klausimų ir jų sprendimų projektų, bendrovės valdymo organai ar kontroliuojantis akcininkas galėtų nušalinti mažumos akcininką nuo bendrovės valdymo (Mikalonienė, 2015a, p. 58).

Galima sutikti, kad pagalbinės teisės yra būtinos tam, kad mažumos akcininkai galėtų veiksmingai naudotis savo kartinėmis teisėmis, pavyzdžiui, teisėmis gauti bendrovės pelno dalį ir dalyvauti bendrovės valdyme. Pavyzdžiui, teisė inicijuoti visuotinį akcininkų susirinkimą, pildyti visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę – tai pagalbinės teisės, kurios užtikrina mažumos akcininko galimybę prisidėti prie svarbių bendrovės sprendimų priėmimo. Be šių teisių, mažumos akcininkas teisiškai galėtų būti izoliuotas nuo bendrovės valdymo proceso ir negebėtų pilnai apsaugoti savo interesų.

Pagal teisių turinį, akcininko teisės skirstomos į turtines ir valdymo teises (Mikalonienė, 2015a, p. 60). Kadangi apie turtines teises, t. y. apie teisę į dividendus, teisę į likviduojamos bendrovės grynojo turto dalį buvo užsiminta anksčiau, dabar atkreipiamas dėmesys į valdymo teises, kurių paskirtis yra siejama su akcininko siekiu prižiūrėti ir apsaugoti investicijas. Valdymo teisių svarba pasireiškia tuo, kad mažumos akcininkui yra sudaroma galimybė „prižiūrėti“ kontroliuojantį akcininką ir bendrovės valdymo organus. Įstatymų leidėjas suteikia mažumos akcininkui teisinių priemonių, kuriomis būtų galima įgyvendinti teisminę kontrolę visuotinio akcininkų susirinkimo bei valdymo organų lygmeniu ir tokiu būdu apsaugoti savo interesus. Pavyzdžiui, tai galėtų apimti situacijas kuomet mažasis akcininkas pareiškia, kaip tai numatyta ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte, išvestinį ieškinį.

Pagal subjektus akcininko teisės skirstytinos į kiekvieno akcininko, smulkiųjų akcininkų ir kontroliuojančio akcininko teises. Šis skirstymo kriterijus remiasi papildomais reikalavimais akcininkui, kuriam tokia teisė yra suteikiama. Šiuo atveju atitinkamos teisės

ir jų priskyrimas smulkiesiems akcininkams nebus analizuojamas siekiant išvengti perteklinio dubliavimosi kadangi smulkiųjų akcininkų teisės ir jų priskyrimas jiems buvo analizuojamas pirmoje darbo dalyje, kurioje buvo nagrinėjama mažumos akcininkų teisinė padėtis.

Kiekvieno akcininko teisėms būdinga tai, kad šias teises gali įgyvendinti bet kuris iš akcininkų, t.y. asmuo, turintis akcininko statusą (Mikalonienė, 2015a, p. 63). Pavyzdžiui kiekvienas akcininkas turi teisę dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, pagal akcijų suteikiamas teises balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkimuose ar pirmumo teise įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų didinant įstatinį kapitalą papildomais įnašais.

Kontroliuojančio akcininko teisėms, atsižvelgiant į ABI, priskirtinos tos teisės, kuriomis gali pasinaudoti akcininkas, valdantis daugiau kaip pusę visų akcijų (balsų). Remiantis ABI 23 straipsnio 4 dalimi, kontroliuojančio akcininko teisės pavyzdys galėtų būti visuotinio akcininkų susirinkimas sušaukimas, jei bendrovės valdymo organas per įstatyme numatytus terminus nepriėmė sprendimo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą.

Galima teigti, kad ši klasifikacija, suskirstyta pagal subjektus, leidžia detaliau atskleisti mažumos akcininkų teisių ypatybes ir jų svarbą saugant interesus. Kaip ir buvo minėta anksčiau, mažumos akcininkai turi ribotas teises galimybe daryti lemiamą įtaką bendrovės valdymui bei susiduria su iššūkiais, kai svarbūs sprendimai priimami tik kontroliuojančio akcininko iniciatyva. Taigi atsižvelgiant į tai, ši klasifikacija padeda identifikuoti teises, kurių paskirtis yra mažumos akcininkų interesų apsauga.

Taigi, akcininkų teisių klasifikacija yra svarbi, nes ji padeda išskirti mažumos akcininkų teises bei tokiu būdu identifikuoja teisių paskirtį, kuri yra saugoti jų interesus. Kertinės teisės užtikrina pagrindinius mažumos akcininkų interesus, tokius kaip teisę dalyvauti valdant bendrovę ir gauti pelno dalį, o pagalbinės teisės suteikia priemones šioms teisėms įgyvendinti. Turtinių ir valdymo teisių atskyrimas leidžia aiškiau identifikuoti mažumos akcininko interesus bei galimybes daryti įtaką bendrovės veiklai. Galiausiai, skirstymas pagal subjektus padeda atskleisti mažumos akcininkų specifines teises, kurios gali apsaugoti jų interesus nuo dominuojančių akcininkų veiksmų.

2.2. Turtinės mažumos akcininkų teisės

Toliau nagrinėjamos konkrečios mažumos akcininkų turtinės ir neturtinės teisės, kurių paskirtis yra apsaugoti jų interesus. Nors anksčiau buvo aptariamose skirtingose akcininkų teisių klasifikacijos, teisių grupavimas į turtines ir neturtines teises yra pasirinktas sąmoningai atsižvelgiant į ABĮ 15 straipsnyje ir 16 straipsnyje pateikiamą teisių skirstymą. Tokiu būdu yra suteikiamas aiškus teisinis pagrindas analizės struktūrai. Taigi analizė pradedama nuo turtinių teisių, pirmiausia aptariant mažumos akcininkų teisę į dividendus bei pirmumo teisę įsigyjant naujai išleidžiamas akcijas.

2.2.1. Teisė į dividendus ir šios teisės įgyvendinimo problematika

Kaip ir buvo minėta anksčiau, *bonus pater familias* mažumos akcininko interesas yra investicijų išsaugojimas bei siekis užsidirbti iš jų naudos. Šių interesų įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su jų teise į dividendus. Galima teigti, kad ši teisė yra mažumos akcininkų interesų apsaugos instrumentas, sudarantis galimybę gauti bendrovės pelno dalį dividendų forma. Kaip ir nurodyta teisės doktrinoje, smulkieji akcininkai dažniausiai siekia, kad dividendams būtų skiriama kuo didesnė bendrovės pelno dalis. Visgi, atkreiptinas dėmesys į tai, kad smulkiųjų akcininkų interesai dažniausiai pažeidžiami neskiriant bendrovės pelno dalies dividendams (Dooley, Hetherington, 1977, p. 12).

Nacionaliniame reguliavime teisė į dividendus yra įtvirtinta tiek ABĮ 15 straipsnyje, tiek CK 1.102 straipsnyje. ABĮ 60 straipsnis numato, kad dividendas – tai akcininkui paskirta pelno dalis, proporcinga jam nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliai vertei. Teisės į dividendus svarba taip pat yra išskiriama ir Europos Sąjungos lygmeniu. Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį į 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų (toliau – **ES 2017/1132 Direktyva**) 56 straipsnį, kuriame yra numatytos akcinės bendrovės pelno paskirstymo taisyklės. Taigi mažumos akcininkų interesas gauti investicinę grąžą yra saugomas ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygmeniu. Paminėtina, kad uždarosios akcinės bendrovės mažumos akcininkų teisė į dividendus yra užtikrinama tik nacionaliniame reglamentavime.

Vis dėlto, būtina pažymėti tai, kad ši teisė nėra absoliuti, o tai lemia ir tai, kad ne visais atvejais mažumos akcininkų interesai yra patenkinami. Visų pirma, pelno paskirstymas dividendų forma yra siejamas su ABĮ 59 straipsnyje ir teismų praktikoje numatytomis sąlygomis, kurių buvimas lemia šios teisės įgyvendinimą (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Visų antrą, teisės doktrinoje yra nurodoma, kad teisė į dividendą yra abstrakti (Drury, Xuereb, 1991 p. 155). Taigi mažumos akcininkui nėra garantuojama galimybė gauti reguliarią pelną dividendo forma. Kad ši teisė yra abstrakti, patvirtina ir ABĮ 42 straipsnio 5 dalis, kurioje numatyta, kad bendrovei neleidžiama įstatuose ar akcijų pasirašymo sutartyje iš anksto nustatyti dividendo dydį paprastųjų akcijų savininkams. Dividendų skyrimo kontekste turi būti atkreipiamas dėmesys ne tik į smulkiųjų akcininkų interesus, bet ir į bendrovės interesus. Kontroliuojantys akcininkai, įvertindami bendrovės, kaip savarankiško teisės subjekto interesus, gali būti suinteresuoti pelno reinvestavimui bei jo panaudojimu bendrovės veiklos plėtrai. Tokiu atveju kyla klausimas, kaip turėtų būti derinami šie susikertantys interesai tarp bendrovės ir mažumos akcininkų. Taigi teisės į dividendus įgyvendinimas priklauso nuo pozityviojoje teisėje įtvirtintų sąlygų ir bendrovės valdyme priimamų sprendimų, o tai gali lemti situacijas, kai mažumos akcininkų interesai nėra visiškai patenkinami.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ABĮ 28 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, kad visuotinis akcininkų susirinkimas kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų, priima sprendimą dėl pelno paskirstymo. Kvalifikuotos balsų daugumos įtvirtinimas priimant sprendimą dėl pelno paskirstymo dividendams gali signalizuoti galimą mažumos akcininkų interesų pažeidimą. Remiantis kvalifikuotos balsų daugumos taisykle, visuotinis akcininkų susirinkimas eilę metų gali nepriimti sprendimo pelno dalies skirti dividendams, nors sukauptas pelnas nepanaudojamas tolimesnei įmonės plėtrai, bet panaudojamas kontroliuojančio akcininko asmeniniams interesams (Fried et al., 2020, p. 145). Tokiu būdu mažumos akcininkas ir jo interesas gauti pelną gali būti nepaisomas neribotą laikotarpį (Dooley, Hetherington, 1977 p. 44). Galiausiai uždarosios akcinės bendrovės mažumos akcininkas, nesutinkantis su tokia nesąžiningai vykdoma valdymo politika, gali užstrigti tokioje padėtyje kadangi galimybės susigrąžinti investicijas sąžiningomis sąlygomis yra komplikotos ir apsunkintos.

Siekiant išvengti situacijų, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nepagrįstai nusprendžia neišmokėti pelno dalies dividendams, atskirų valstybių jurisdikcijose bei EMCA yra įtvirtinta teisė į minimalų dividendą. Šios teisės pagrindinė paskirtis yra užtikrinti mažumos akcininkų interesus. Kitaip tariant, teisė į minimalų dividendą suteikia galimybę mažumos akcininkams reikalauti nustatyto dydžio dividendų nepriklausomai nuo bendrovės valios.

EMCA 7.03 skirsnio 2 dalyje yra įtvirtinta mažumos akcininkų teisė į minimalų dividendą. Joje yra numatyta, kad bent pusė paskutinio finansinio laikotarpio pelno, atėmus sumas, kurios pagal bendrovės įstatus negali būti skirstomos, turi būti paskirstytas kaip dividendai visiems akcininkams, jei įprastiniame visuotiniame akcininkų susirinkime prieš priimant sprendimą dėl paskutinio finansinio laikotarpio pelno panaudojimo to reikalauja akcininkai, turintys bent 1/10 visų akcijų. Atkreiptinas dėmesys, kad EMCA irgi numato tam tikras sąlygas, kurios gali apriboti šios teisės įgyvendinimą, tačiau jos yra sietinos su bendrovės finansine būkle. Taigi, jeigu bendrovė veikia pelningai šios teisės įgyvendinimas yra privalomas, jei to reikalauja mažumos akcininkai, turintys bent 1/10 visų akcijų.

Kaip ir nurodyta EMCA, mažumos akcininkų interesai turėtų būti apsaugoti konkrečiau, ypač užtikrinant jų teisę gauti dividendus iš bendrovės, o ne tik remiantis bendraisiais mažumos apsaugos principais. Nors teisiniai standartai ar bendrosios teisės normos atlieka svarbų vaidmenį įmonių teisėje, ypač mažumos apsaugos srityje, net ir gerai suformuluotos taisyklės negali pašalinti fakto, kad jų veiksmingumas priklauso nuo teismų vertinimo.

Teisės į minimalų dividendą kontekste, paminėtina Suomija ir Švedija, kuriose yra specialios nuostatos, numatančios šią mažumos interesų apsaugą. Suomijos bendrovių įstatymo 4 dalies 13 skirsnio 7 straipsnyje ir Švedijos bendrovių įstatymo 18 skyriuje, 11–12 straipsniuose yra numatyta, kad mažuma, sudaranti bent 1/10, gali reikalauti, kad tam tikra įmonės grynujų pelno dalis būtų išmokėta kaip dividendai.

Bendru požiūriu teisės doktrinoje teigiama, kad teisė į minimalų dividendą yra įtvirtinama valstybėse, kuriuose mažumos akcininko interesų apsauga yra nepakankama (La Porta, et al., 1996, p. 18; Lin, et al., 2023, p. 1). Tai tik patvirtina, kad teisės į minimalaus dividendo paskirtis yra saugoti mažumos akcininkų interesus.

Lietuvoje teisinis reguliavimas nenumato šios mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonės. Manytina, kad šio instituto įtvirtinimas veiksmingiau apsaugotų bendrovės mažumos akcininkų interesus. Atsižvelgiant į aukščiau šiame skyriuje nurodytas praktines problemas, su kuriomis gali susidurti mažumos akcininkas, galima pagrįstai teigti, kad pelno paskyrimas dividendams gali priklausyti nuo kontroliuojančio akcininko nesąžiningų veiksmų. Šis institutas padėtų užtikrinti akcininkų lygiateisiškumą bei suderinti skirtingus interesus, vyraujančius tarp mažumos akcininkų, kontroliuojančio akcininko ir bendrovės.

2.2.2. Pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų ir šios teisės įgyvendinimo problematika

Atsižvelgiant tiek į nacionalinį, tiek į užsienio valstybių teisinį reguliavimą, galima teigti, kad akcininkų įstatinio kapitalo dalis turi įtakos jų teisėms bei jų įgyvendinimui. Natūralu, kad bendrovės įstatinio kapitalo didinimas papildomais įnašais turi įtakos mažumos akcininkų teisinei padėčiai. Turėdami nedidelę dalį bendrovės akcijų, jie gali būti suinteresuoti išsaugoti turimą proporciją bendrovės įstatiniame kapitale kadangi nuo turimos proporcijos bendrovės įstatiniame kapitale priklauso ir galimybės įgyvendinti jiems aktualias teises. Ši mažumos akcininkų interesą saugo pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų (toliau – **Pirmumo teisė**).

Nacionalinėje teisėje ši turtinė teisė yra įtvirtinta ABĮ 15 straipsnyje. ABĮ 49 straipsnio 5 dalis numato, kad pirmumo teise gali pasinaudoti akcininkai proporcingai nominaliai vertei akcijų, kurios jiems nuosavybės teise priklauso visuotinio akcininkų susirinkimo, priėmusio sprendimą padidinti įstatinį kapitalą papildomais įnašais, dienos pabaigoje (akcinėje bendrovėje – teisių apskaitos dienos pabaigoje). Pirmumo teisės svarba taip pat yra išskiriama ir ES 2017/1132 Direktyvos 72 straipsnyje, kuriame yra įtvirtinama akcinės bendrovių akcininkams taikoma Pirmumo teisė. Uždarosios akcinės bendrovės mažumos akcininkams taikoma Pirmumo teisė yra užtikrinama tik nacionalinės teisės lygmeniu.

Kaip ir buvo minėta, Pirmumo teisės reikšmė mažumos interesų apsaugai pasireiškia per proporcijos išlaikymą įstatiniame kapitale. Priešingu atveju, galėtų susidaryti tokios situacijos, kai sumažėjus mažumos akcininko daliai įstatiniame kapitale, pastarasis negalėtų pasinaudoti teise kreiptis į teismą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, teise reikalauti priverstinai parduoti akcijas. Taip pat praradus 1/3 visų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, mažumos akcininkai prarastų galimybę blokuoti visuotinio akcininkų susirinkime kvalifikuota balsų dauguma priimamus sprendimus. Taigi akivaizdu, kad Pirmumo teise užima svarbų vaidmenį išsaugant mažumos akcininkų galimybę naudotis interesų apsaugos priemonėmis, o tai padeda užtikrinti ir jų interesų apsaugą.

Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad ši aptariama teisė ne visais atvejais efektyviai užtikrina mažumos akcininkų interesų apsaugą. Vienas iš esminių probleminių aspektų yra susijęs su Pirmumo teisės atšaukimu. ABĮ 57 straipsnio 5 dalyje yra nurodyta, kad akcininkų Pirmumo teisė gali būti atšaukta visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu. Toks nustatytas reguliavimas gali sąlygoti smulkiųjų akcininkų interesų pažeidimą juos „atskiedžiant“ (sumažinant jų dalį bendrovės įstatiniame kapitale) (Europos Sąjungos

Teisingumo Teismas,...2008). Pirmumo teisės atšaukimo institutas suteikia bendrovės kontroliuojančiam akcininkui sąmoningai atšaukti pirmumo teisę tokiu būdu siekiant sumažinti mažumos akcininkų turimą dalį bendrovės įstatiniame kapitale. Kitaip tariant, pirmumo teisės atšaukimo tikslas gali būti tiesiogiai susijęs su smulkiųjų akcininkų įtakos bendrovės valdymui sumažinimu, o tai sąlygoja ir jų interesų pažeidimą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad smulkiųjų akcininkų „atskiedimas“ gali būti vykdomas ir formaliai neatšaukiant Pirmumo teisės, tačiau nustatant nesąžiningą, pernelyg didelę bendrovės išleidžiamų akcijų emisijos kainą. Visuotinis akcininkų susirinkimas, kaip tai numatyta ABĮ 20 straipsnio 1 dalies 7 punkte, gali nustatyti tokią bendrovės išleidžiamų akcijų emisijos kainą, kuri gali būti objektyviai per didelė mažumos akcininkui. Tokiu būdu atsiranda reali galimybė, kad mažumos akcininkas nepasinaudos Pirmumo teise ir jo dalis bendrovės įstatiniame kapitale sumažės (Bitė, Kiršienė, 2008, p. 62).

Grįžtant prie Pirmumo teisės atšaukimo, būtina papildomai paminėti ir smulkiųjų akcininkų interesų apsaugos priemones. Pirmumo teisės atšaukimui, kaip tai numatyta ABĮ 28 straipsnio 2 dalyje, yra reikalinga kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 3/4 visų visuotiniame akcininkų susirinkime dalyvaujančių ir turinčių balsavimo teisę akcininkų akcijų suteikiamų balsų. Atkreiptinas dėmesys, kad bendrovės įstatai gali numatyti ir didesnę nei 3/4 balsų daugumą.

Šiuo klausimu EMCA 6.07 skirsnis siūlo kvalifikuotą balsų daugumą, kuri negali būti mažesnė kaip du trečdaliai 2/3 dalyvaujančiųjų balsų bei kaip du trečdaliai 2/3 susirinkime atstovaujamo įstatinio kapitalo. Taigi galima pastebėti, kad nacionalinis teisinis reglamentavimas šiuo klausimu įtvirtina stipresnę mažumos akcininkų interesų apsaugą.

Bet kokių atveju kvalifikuotos daugumos reikalavimas sumažina galimybę visuotiniame akcininkų susirinkime priimti sprendimus atšaukti Pirmumo teisę. Jei tokiam sprendimui priimti užtektų paprastos daugumos, mažumos akcininkų interesai būtų pernelyg lengvai apeinami. Tokiu atveju mažumos akcininkams, turintiems kartu bent 1/4 (ABĮ atveju) bendrovės balsų, sudaroma reali galimybė blokuoti siūlomą sprendimą atšaukti Pirmumo teisę. Visgi, ir tokiose situacijose mažumos akcininkų interesai nėra pilnai apsaugomi, jei daugumos akcininkai turi daugiau nei 3/4 bendrovės balsų.

2.3. Neturtinės mažumos akcininkų teisės

Šiame skyriuje bus aptariamos neturtinės teisės, saugančios mažumos akcininkų interesus. Kaip ir buvo minėta anksčiau, neturtinių teisių analizė apims teisę į informaciją ir teisę balsuoti. Nagrinėjimas pradedamas nuo teisės į informaciją.

2.3.1. Teisė į informaciją ir šios teisės įgyvendinimo problematika

Nors teisė į informaciją nėra priskiriama kartinėms akcininkų teisėms, teisės doktrinoje pažymima jos ypatinga svarba mažumos akcininkams ginant savo interesus. Teisės doktrinoje sutinkama ir su tuo, kad teisė į informaciją yra ne tik viena iš pagrindinių smulkiųjų akcininkų teisių, bet ir fundamentali dalyvio teisė (Perakis, 2004, p. 67). Galima sutikti, kad tik informuotas mažumos akcininkas gali tinkamai įgyvendinti kitas savo teises ir tokiu būdu apsaugoti savo interesus. Tinkamas mažumos akcininko informavimas iš esmės yra viena iš pagrindinių priemonių, lemianti jo interesų apsaugą. Tik mažumos akcininkas, gavęs tinkamą informaciją, gali nuspręsti dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, taip pat priimti sprendimą dėl įtakos darymo bendrovės valdymui, pavyzdžiui pareiškiant pareiškimą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo.

Taigi teisė į informaciją yra svarbi mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonė, nes tik turėdami reikiamą informaciją jie gali priimti pagrįstus sprendimus dėl dalyvavimo bendrovės valdyme bei savo teisių gynimo. Be tinkamo informavimo mažumos akcininkai negalėtų efektyviai ginti savo interesų, įgyvendinti kitų jiems priklausančių teisių ar inicijuoti teisinius gynbos mechanizmus, užtikrinančius jų interesų apsaugą.

Kaip ir anksčiau aptartos turtinės mažumos akcininkų teisės, teisė į informaciją taip pat yra įtvirtinta tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu. Nacionaliniu mastu ši teisė reglamentuojama Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnyje. Europos Sąjungos teisėje ši teisė įtvirtinta Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2007/36/EB dėl naudojimosi tam tikromis akcininkų teisėmis bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į prekybą reguliuojamoje rinkoje (toliau – **ES 2007/36 m. direktyva**) 5 straipsnyje. Be to, ši teisė buvo papildomai plėtojama 2017 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2017/828 (toliau – **ES 2017/828 m. direktyva**), siekiant sustiprinti akcininkų vaidmenį bendrovės valdyme ir užtikrinti didesnę skaidrumą. Atkreiptinas dėmesys, kad aukščiau nurodytos direktyvos yra taikomos tik akcinėms bendrovėms, kurių akcijomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje.

Nors informacija mažumos akcininkams yra svarbus veiksnys norint užtikrinti savo interesus, tačiau ne visais atvejais ši teisė garantuoja prieigą prie bendrovės informacijos. Naujausioje nacionalinėje teismų praktikoje pasisakyta, kad įstatymų leidėjas neketino nustatyti visiems akcininkams plačios apimties teisės susipažinti su visa bendrovės informacija ir (ar) dokumentais bei gauti šių dokumentų kopijas. Taigi ši teisė nėra absoliuti ir gali būti ribojama (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje).

Siekiant atskleisti sunkumus, susijusius su šios teisės įgyvendinimu, bus trumpai palyginama ABĮ 18 straipsnio redakcija, galiojusi iki 2017-11-29 (toliau – **Senoji ABĮ 18 straipsnio redakcija**) ir dabartinė šio straipsnio redakcija. Senojoje ABĮ 18 straipsnio redakcijoje *expressis verbis* buvo išskirti akcininkai ar akcininkų grupė, turintys ar valdantys 1/2 ir daugiau bendrovės akcijų. Tik tokie akcininkai turėjo neribotą priėjimą prie visos bendrovės informacijos, įskaitant ir prie bendrovės konfidencialios informacijos. Tos pačios pozicijos laikėsi ir teismai, pažymėdami, kad kiekvienas akcininkas turi teisę susipažinti su informacija, kuri yra viešai prieinama pagal įstatymus, tačiau tik akcininkai, turintys aukščiau nurodytą bendrovės akcijų proporciją, galėjo susipažinti su visa informacija, įskaitant ir su bendrovės konfidencialiais duomenimis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi tiek Senoje ABĮ 18 straipsnio redakcijoje, tiek anksčiau formuotoje teismų praktikoje mažumos akcininkų teisė į informaciją buvo ribojama, nustatant privalomą 1/2 bendrovės akcijų slenkstį.

Dabartinėje ABĮ 18 straipsnio redakcijoje buvo atsisakyta nuostatos dėl akcininko arba akcininkų grupės, turinčios ar valdančios 1/2 ar daugiau bendrovės akcijų. Teisė į informaciją nebepriklauso nuo akcininko turimo įstatinio kapitalo bendrovėje, kas reiškia, kad formaliai tiek mažieji, tiek stambieji akcininkai turi tokias pačias galimybes susipažinti su visa bendrovės informacija, įskaitant ir su bendrovės konfidencialiais duomenimis.

Šiuo pakeitimu buvo siekiama užtikrinti mažumos akcininkų teisių ir teisėtų interesų apsaugos lygį bendrovėse, sudaryti sąlygas aktyviau dalyvauti valdant bendroves, taip pat stiprinti ir skatinti skaidrią bendrovių valdyseną. Tokiu būdu smulkiojo akcininko teisė į informaciją prilyginama didžiojo akcininko teisei gauti informaciją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje).

Visgi, ir šiuo atveju teisė į informaciją nėra absoliuti ir gali būti ribojama. ABĮ 18 straipsnyje yra numatytos sąlygos, leidžiančios susipažinti su visa bendrovės informacija, įskaitant ir su bendrovės konfidencialiais duomenimis. Akcininkas, siekdamas susipažinti su visa bendrovės informacija, įskaitant ir su konfidencialia informacija, turi pagrįsti, kad

ji yra būtina siekiant įgyvendinti teisės aktuose numatytus imperatyvius reikalavimus arba kad informacija būtina vykdant teisės aktuose numatytus reikalavimus.

Šioje situacijoje atsiranda reali galimybė atsirasti smulkiojo akcininkų interesų pažeidimui. Nei teisinis reguliavimas, nei teismų praktika nepateikia aiškaus sąrašo, nurodančio kada bendrovės konfidenciali informacija turi būti pateikiama akcininkams. Mažumos akcininkui tenka pareiga įrodyti, kad jam tokia informacija yra būtina. Taigi egzistuoja reali tikimybė, kad bendrovėje kontroliuojantis akcininkas gali save ar savo patikėtinį paskirti į valdybos narius ir tokiu būdu nesąžiningai riboti prieigą mažumos akcininkui prie informacijos, teigdamas, kad pastarasis nepagrindė informacijos būtinybės siekiant įgyvendinti teisės aktuose numatytus reikalavimus (Miliauskas, 2022).

Apibendrinant, teisė į informaciją yra esminė mažumos akcininkų apsaugos priemonė, leidžianti jiems priimti pagrįstus sprendimus dėl dalyvavimo bendrovės valdyme ir savo interesų gynimo. Nors dabartinis teisinis reguliavimas suteikia mažumos akcininkams platesnes galimybes gauti informaciją, ši teisė nėra absoliuti ir gali būti ribojama. Egzistuoja reali tikimybė galimiems piktnaudžiavimams, ypač kai informacijos suteikimas priklauso nuo jos būtinybės pagrindimo, o aiškių kriterijų tam nėra.

2.3.2. Teisė balsuoti ir šios teisės įgyvendinimo problematika

Mažumos akcininkai gali būti suinteresuoti dalyvauti bendrovės valdyme. Dalyvavimas bendrovės valdyme yra tiesiogiai susijęs su jų *bonus pater familias* interesu – gauti pelno iš savo investicijų. Kaip ir buvo minėta anksčiau, sprendimas dėl pelno paskirstymo yra priimamas bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime. Teisė balsuoti suteikia tiesioginę galimybę mažumos akcininkams išreikšti savo valią su juridiniu asmeniu susijusiais klausimais. Taigi teisę balsuoti mažumos akcininkai įgyvendina visuotiniame akcininkų susirinkime, kuris priima svarbiausius sprendimus juridinio asmens veiklos klausimais (Mikelėnas, V., et al., 2002, p. 182.). Teisės balsuoti reikšmę mažumos akcininkų interesų apsaugai patvirtina ir ekonominės teorijos atstovai, laikantys balsavimo teisę priemone akcininko tikslams pasiekti. Balsavimo teisės esminiu aspektu yra laikoma galimybė reaguoti užtikrinant pelno didinimą (Cahn, Donald, 2010 p. 470).

Teisė balsuoti yra įtvirtinta tiek nacionaliniu, tiek Europos Sąjungos lygmeniu. Nacionaliniame reguliavime ši neturtinė teisė yra reglamentuojama ABI 17 straipsnyje. Europos Sąjungos teisėje ši teisė yra įtvirtinta ES 2007/36 direktyvos 7 straipsnyje. ES 2017/828 direktyva papildė ir išplėtė balsavimo teisės įgyvendinimo mechanizmus, siekdama užtikrinti didesnę akcininkų dalyvavimą bendrovės valdyme. Atkreiptinas

dėmesys į tai, kad šios direktyvos yra taikomos akcinėms bendrovėms, kurios akcijomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje.

Visgi, kaip ir anksčiau aptartos turtinės ir neturtinės teisės, ši teisė ne visais atvejais garantuoja efektyvią mažumos akcininkų interesų apsaugą. Balsavimo teisės apimtis yra tiesiogiai proporcinga akcininko daliai bendrovės įstatiniame kapitale. Prioritetas teikiamas akcininkams, kurie į bendrovę investavo daugiau, kadangi pastarieji prisiima daugiau ekonominės rizikos (Campbell, 1996, p. 557). Galima daryti išvadą, kad smulkiojo akcininko, turinčio nedidelę dalį bendrovės įstatinio kapitalo, balsavimo teisė bendrovės valdymui gali daryti sąlyginai mažai įtakos (Hamdani, Yafeh, 2013, p. 698). Nors formaliai mažasis akcininkas balsavimo teisę gali įgyvendinti, tačiau praktiškai šios teisės realizavimas gali nepaveikti sprendimų priėmimo visuotiniame akcininkų susirinkime.

Taip pat kalbant apie šios teisės įgyvendinimo problematiką, verta paminėti ir kontroliuojančių akcininkų veiksmus, kuriais mažumos akcininkų balsavimo teisės įgyvendinimas yra neteisėtai suvaržomas. Bendrovėje gali susiklostyti situacijos, kai kontroliuojantis akcininkas sąmoningai neinformuoja arba netinkamai informuoja smulkųjį akcininką apie šaukiamą visuotinį akcininkų susirinkimą. Tokiais atvejais mažumos akcininkas realiai praranda galimybę balsuojant išreikšti savo valią dėl bendrovės valdymo. Mažoj akcininko galimybė ginti savo pažeistus interesus tokiais atvejais irgi yra apsunkinta kadangi Lietuvos teismų praktikoje vyrauja pozicija, kad jei mažumos akcininkų balsai nebūtų pakeitę visuotiniame akcininkų susirinkime priimto sprendimo rezultato, vien procedūrinių informavimo taisyklių pažeidimas nesudaro pagrindo pripažinti visuotiniame akcininkų susirinkime priimtą sprendimą negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi tokia vyraujanti pozicija gali sudaryti galimybę kontroliuojančiam akcininkui ir toliau ignoruoti mažumos akcininkų interesus bei išstumti juos iš bendrovės valdymo.

Visgi, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tam tikrus teisės balsuoti suteikiamus mažumos akcininkų interesų apsaugos saugiklius. Tiek EMCA, tiek ABĮ nustato², kad tam tikri bendrovėje priimami sprendimai reikalauja kvalifikuotos balsų daugumos. Tai gali veikti kaip apsaugos priemonė mažumos akcininkams, nes ji užtikrina, kad strateginiai ar reikšmingi sprendimai (pavyzdžiui, bendrovės pertvarkymas, likvidavimas, įstatų pakeitimai) negalėtų būti lengvai priimami vien tik kontroliuojančio akcininko balsais. Tokiu būdu mažumos akcininkai, įgyvendindami balsavimo teisę, įgyja tam tikrą galimybę blokuoti visuotiniame akcininkų susirinkime priimamus sprendimus.

² Pavyzdžiui ABĮ 28 straipsnyje įtvirtinti sprendimai, kurie turi būti priimami kvalifikuota balsų dauguma arba EMCA 11.29 skirsnyje numatyti sprendimai, kurie turi būti priimami kvalifikuota balsų dauguma.

Kitas svarbus aspektas yra susijęs su mažumos akcininkų balsų įtakos stiprinimu. Neretai bendrovėse pavieniai mažumos akcininkai dažnai turi per mažai akcijų, kad jų balsas būtų reikšmingas, todėl jiems dalyvavimas bendrovės valdyme gali būti apsunkintas. Remiantis OECD teikiamomis rekomendacijomis, mažieji akcininkai gali bendradarbiauti ir koordinuoti veiksmus ir tokiu būdu stiprinti savo balsą visuotiniame akcininkų susirinkime. Tokiu būdu mažumos akcininkai gali įgyti tam tikrą atsvarą prieš daugumos akcininką. Tai kartu užtikrintų ir stipresnę jų interesų apsaugą, kadangi atsirastų galimybė balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime blokuoti daugumos akcininkų siūlomus sprendimus.

Vienas iš mažumos akcininkų kooperavimosi balsuojant pavyzdžių galėtų būti CK 2.89 straipsnio 1 dalis, kurioje yra įtvirtinama galimybė mažumos akcininkams perleisti balso teises kitiems asmenims ir nustatyti balsavimo teisės įgyvendinimo tvarką ir būdus. Taigi tokiu būdu sudaroma galimybė mažumos akcininkams bendrai sutelkti savo balsus ir sustiprinti įtaką visuotiniame akcininkų susirinkime.

Teisės balsuoti kontekste aktualu užsiminti ir apie kumuliacinį balsavimą, kuris taip pat padeda apsaugoti smulkiųjų akcininkų interesus. Kaip ir buvo anksčiau užsiminta darbe, kumuliacinis balsavimas saugo mažumos akcininkų interesus. Kaip tai numatyta ABĮ 31 straipsnio ir 33 straipsnio 3 dalyse, toks balsavimas suteikia mažumos akcininkams galimybę susitelkti ir koncentruoti savo balsus į vieną ar kelis kandidatus į bendrovės valdymo organus, taip padidinant jų įtaką renkant valdymo organus. Tokiu būdu mažumos akcininkams atsiranda galimybė išrinkti valdybos narį ar stebėtojų tarybos narį, kuris yra pasiruošęs tinkamai užtikrinti mažumos akcininkų interesus (Loderer, Waelchli, 2010 p. 42).

Taigi, mažumos akcininkų teisė balsuoti yra svarbi jų interesų apsaugai, nes suteikia galimybę dalyvauti bendrovės valdyme ir daryti įtaką priimamiems sprendimams visuotiniame akcininkų susirinkime. Visgi, pabrėžtina tai, kad tinkamas šios teisės įgyvendinimas ne visada užtikrina mažumos akcininkų interesus dėl turimos mažos akcijų dalies. Be to, praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai kontroliuojantys akcininkai trukdo arba neinformuoja mažumos akcininkų apie vykstančius visuotinius akcininkų susirinkimus, taip apribodami jų galimybes balsuoti. Visgi, teisės aktai suteikia tam tikras interesų apsaugos priemones, kurių pavyzdžiai galėtų būti kvalifikuota balsų dauguma, galimybė kooperotis su kitais mažumos akcininkais, kaip tai numatyta CK 2.89 str. ar kumuliacinis balsavimas renkant bendrovės valdymo organus.

3. Mažumos akcininkų interesų gynimo būdai

Šioje dalyje analizuojami mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmai. Nors aptartos mažumos akcininkų teisės mažina jų interesų pažeidimo galimybę, tačiau vis tiek egzistuoja teisminių ginčų tikimybės. Atsižvelgiant į tai, teisinių mechanizmų egzistavimas yra būtinas ir reikalingas (Zaman et al., 2009 p. 133). Ši dalis pradedama nuo akcininkų interesų gynimo mechanizmų klasifikacijos. Pateikiamos klasifikacijos tikslas yra toks pat kaip ir antroje darbo dalyje pateiktos akcininkų teisių klasifikacijos – atskleisti šių institutų svarbą smulkiesiems akcininkams interesų apsaugai. Toliau bus nagrinėjami konkretūs pažeistų interesų gynimo mechanizmai.

3.1. Akcininkų interesų gynimo būdų klasifikacija

Teisės doktrinoje išskiriama ši pažeistų interesų gynimo būdų klasifikacija:

1) Kolektyviniai interesų gynimo būdai;

2) Interesų gynimo būdai, kuriuos pritaikius akcininkas pasitraukia iš bendrovės, ir būdai, kurių taikymas turi įtakos bendrovės valdymui akcininkui išliekant bendrovės dalyviu;

3) Kiekvieno akcininko ir smulkiųjų akcininkų interesų gynimo būdai

Atsižvelgiant į pateikto skirstymo eiliškumą, apžvalga pradedama nuo kolektyvinių akcininkų interesų gynimo būdų. Esminis šio interesų gynimo būdo bruožas, susijęs su tuo, kad akcininkai gina ne tik savo privačius, bet ir kolektyvinius interesus (Mikalonienė, 2015a, p. 70).

Šių interesų gynimo būdų pavyzdžiai galėtų būti pareiškimas dėl bendrovės veiklos tyrimo, išvestinio ieškinio, kaip tai numatyta ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte, pateikimas.

Kolektyviniai interesų gynimo būdai pagrinde susitelkia į mažumos akcininkų interesų apsaugą. Atsižvelgiant į tai, kad bendrovės valdymas yra grindžiamas daugumos taisyklėmis, mažumos akcininkams būtina suteikti įrankių, kurie padėtų apsaugoti jų investicijas. Taigi kolektyviniai interesų gynimo būdai – tai papildomi teisiniai įrankiai, kurie dažniausiai įtvirtinami situacijose, kai yra didesnė tikimybė, kad bendrovė valdoma išimtinai tik kontroliuojančio akcininko interesais (Mikalonienė, 2015a, p. 71).

Akcininkų interesų gynimo būdai taip pat gali būti klasifikuojami atsižvelgiant į jų norą išlikti arba neišlikti bendrovės dalyviais. Pavyzdžiai, kai mažumos akcininkas siekia ginti savo interesus išliekant bendrovės dalyviu galėtų būti CK 2.82 straipsnio 4 dalyje

įtvirtintas juridinio asmens organo sprendimų nuginkijimo institutas. Tokiu atveju mažumos akcininkas išsaugo savo juridinio asmens dalyvio statusą bei gina savo interesus pareikšdamas ieškinį dėl bendrovės organo priimto sprendimo pripažinimo negaliojančiu.

Taip pat akcininkas interesus gali ginti pasinaudodamas teisiniais instrumentais, kurių paskirtis yra užtikrinti jo teisę pasitraukti iš bendrovės ir atgauti savo investicijas. Tokiais atvejais gali būti taikomas bendrovės akcijų išpirkimo institutas, taip pat uždarnosios akcinės bendrovės atveju ir privalomas akcijų pardavimo institutas. Šie mechanizmai leidžia mažumos akcininkams atsiriboti nuo bendrovės valdymo, kai bendradarbiavimas tampa neįmanomas ar ekonomiškai nenaudingas.

Pereinant prie trečiosios klasifikacijos, atkreiptinas dėmesys, kad ne tik mažumos, bet ir kiekvieno akcininko interesai turi būti tinkamai saugomi. Visgi, mažumos akcininkų nedidelė proporcija bendrovės įstatiniame kapitale jau savaime lemia tai, kad jų padėtis yra silpnesnė (Neville et al., 2010, p. 192). Ši klasifikacija pasižymi tuo, kad ji nepateikia aiškios atskirties tarp mažumos akcininkų ir kiekvieno akcininko interesų gynimo būdų. Taip yra dėl to, kad interesų gynimo būdais, kuriais gali pasinaudoti kiekvienas akcininkas, pagal savo pobūdį taip pat gali būti skirti ir smulkiųjų akcininkų interesams saugoti. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti CK 2.82 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas juridinio asmens organų sprendimo nuginkijimo institutas, kuriuo gali pasinaudoti kiekvienas akcininkas, nepriklausomai nuo turimos proporcijos įstatiniame kapitale. Visgi, toks interesų gynimo būdas gali būti laikomas ir smulkiųjų akcininkų, atsižvelgiant į tai, kad šio aptariamo instituto paskirtis yra saugoti mažumos akcininką nuo neteisėtų bendrovėje priimtų sprendimų.

Vis dėlto, būtų galima išskirti interesų gynimo būdus, kurie yra labiau orientuoti į mažumos apsaugą. Pavyzdžiai galėtų būti CK 2.125 straipsnyje įtvirtintas privalomas akcijų pardavimas, ABI 46¹ bei VPI 32 straipsniuose įtvirtintas bendrovės akcijų išpirkimas, CK 2.124 straipsnyje įtvirtintas juridinio asmens veiklos tyrimas. Šios priemonės suteikia mažumos akcininkams galimybę apsaugoti savo interesus situacijose, kai dėl didžiųjų akcininkų veiksmų ar bendrovės valdymo sprendimų mažumos akcininkai interesai yra pažeidžiami.

3.2. Kolektyviniai interesų gynimo būdai

Toliau darbe analizuojami konkretūs mažumos akcininkų interesų gynimo būdai. Nors praeitame skyriuje buvo aptartos trys skirtingos interesų gynimo būdų klasifikacijos, interesų gynimo būdų analizei pasirinktas kolektyvinių interesų gynimo būdų ir interesų gynimo būdų, kuriuos pritaikius mažumos akcininkas pasitraukia iš bendrovės klasifikacija. Toks grupavimas yra pasirinktas sąmoningai, atsižvelgiant į tai, kad ši klasifikacija labiausiai susitelkia į mažumos akcininkų interesų apsaugą. Taigi analizė pradedama nuo kolektyvinių intereso gynimo būdų.

3.2.1. Juridinio asmens veiklos tyrimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas

Juridinio asmens veiklos instituto reikšmė mažumos akcininkų interesų apsaugai pasireiškia analizuojant jo tikslus. Juridinio asmens veiklos tyrimo institutu siekiama įgyvendinti juridinio asmens valdymo kontrolę ir taip apsaugoti mažumos akcininkų interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad juridinio asmens veiklos tyrimo pagrindas turi būti tokia bendrovėje susiklosčiusi padėtis, kuri iš esmės pažeistų mažumos akcininkų interesus ir trukdytų pasiekti juridinio asmens tikslus. Juridinio asmens veiklos tyrimo svarbą mažumos akcininkų interesų apsaugai buvo išryškinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartyje civilinėje byloje, kurioje teismas aiškiai pabrėžė, kad šio instituto paskirtis yra užtikrinti viešąjį interesą, visų pirma suteikiant smulkiesiems juridinio asmens dalyviams teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą.

Smulkiųjų akcininkų interesų apsaugai juridinio asmens veiklos tyrimas yra svarbus taip pat dėl galimybės, susipažinti su bendrovės informacija, sudarymo. Viena iš juridinio asmens veiklos tyrimo funkcijų - surinkti informaciją mažumos akcininkui, turinčiam bent dešimt procentų akcijų, jei akcininkas negali gauti informacijos ABĮ nustatyta tvarka ir yra pagrindas spręsti, kad bendrovė valdoma netinkamai (doktrinoje teisė inicijuoti juridinio asmens veiklos tyrimą vadinama teise į informaciją pagal specialią procedūrą) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Taip pat svarbus aspektas, atskleidžiantis juridinio asmens veiklos tyrimo svarbą mažumos akcininkų interesui apsaugai, yra susijęs su bendrovės pelningumu. Esminis privačių juridinių asmenų tikslas yra pelno siekimas (Mizaras et al., 2009, p. 227). Bendrovė, kuri veikia pelningai, gali sudaryti įspūdį, kad jos veikla yra tinkama. Visgi,

kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad šis institutas saugo smulkiųjų akcininkų interesus ir tais atvejais, kai bendrovė veikia pelningai, bet iš esmės pažeidžia jų interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi net ir pelningai veikianti bendrovė gali vykdyti nesąžiningą politiką mažumos akcininkų atžvilgiu.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta aukščiau galima sutikti, kad juridinio asmens veiklos tyrimo institutas suteikia mažumos akcininkams galimybę apsaugoti savo interesus, kai dėl netinkamo bendrovės valdymo yra pažeidžiami jų interesai. Teismai, įvertinę faktines aplinkybes, turi teisinę galimybę taikyti CK 2.131 straipsnio 1 dalyje numatytas priemones, pavyzdžiui panaikinti bendrovės organų sprendimus, laikinai sustabdyti valdymo organų narių įgaliojimus ar net pašalinti esamus valdymo organų narius, paskirti laikinus vadovus, siekiant užtikrinti skaidrų bendrovės valdymą. Tokiu būdu šis institutas tampa svarbiu teisiniu įrankiu, leidžiančiu mažumos akcininkams ginti savo interesus nuo netinkamo bendrovės valdymo.

Taigi, kaip ir buvo minėta, juridinio asmens veiklos tyrimo svarba mažumos akcininkams atsiskleidžia per šio instituto tikslus. Vienas iš esminių tikslų, išskiriamų teismų praktikoje ir teisės doktrinoje, yra apsaugoti mažumos akcininkų interesus nuo netinkamo bendrovės valdymo.

Juridinio asmens veiklos tyrimo institutas yra įtvirtintas CK 2.124 – 2.131 straipsniuose. Nors jis skirtas mažumos akcininkų interesams apsaugoti, praktikoje jo įgyvendinimas gali kelti sunkumų dėl sudėtingos procedūros, įrodinėjimo naštos ar šio instituto *ultima ratio* pobūdžio.

CK 2.125 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodyta, kad juridinio asmens veiklos tyrimą gali inicijuoti vienas ar keli akcininkai, kurių turimų ar valdomų akcijų nominali vertė yra ne mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo. Teisė inicijuoti juridinį asmens veiklos tyrimą yra tiesiogiai siejama su turima akcininko ar akcininkų dalimi bendrovės įstatiniame kapitale. Nors reikalavimas turėti 1/10 bendrovės įstatinio kapitalo gali atrodyti nesudėtingas, tačiau praktikoje tai vis tiek gali tapti reikšminga kliūtimi mažumos akcininkams. Tie akcininkai, kurie individualiai ar net susivieniję nepasiekia šio slenksčio, praranda galimybę pasinaudoti šia interesų gynimo priemone, o tai riboja ir jų galimybes efektyviai ginti savo interesus ir daryti įtaką bendrovės veiklai.

Šią problemą galima iliustruoti šiuo pavyzdžiu: jei bendrovės įstatinis kapitalas sudaro 10 milijonų eurų, tai akcininkas ar akcininkų grupė, siekianti inicijuoti juridinio asmens veiklos tyrimą, turėtų valdyti bent 1 milijoną eurų nominalios vertės akcijų. Nors proporcingai ši dalis sudaro tik 1/10 viso kapitalo, praktikoje tai gali būti reikšminga

finansinė kliūtis mažumos akcininkams, kurie individualiai ar net kartu su kitais smulkiaisiais akcininkais gali neturėti pakankamos akcijų dalies, kad pasinaudotų šia teise. Dėl šios priežasties galimybės apginti savo interesus šiuo būdu gali būti ribotos.

Atkreiptinas dėmesys į Nyderlandų Civilinio kodekso 2.346 straipsnio b dalį, kurioje nurodyta, kad teisę į juridinio asmens veiklos tyrimą turi akcininkas ar akcininkai, kurių dalis įstatiniame kapitale sudaro 1/10 arba kurie valdo 225 tūkstančių eurų nominalios vertės akcijų, jeigu steigimo dokumentai nenumato mažesnio dydžio. Ši nuostata suteikia daugiau lankstumo ir padeda išvengti sunkumų, susijusių su 1/10 įstatinio kapitalo reikalavimu, kaip buvo paminėta ankstesniame pavyzdyje, kai bendrovės įstatinis kapitalas siekia 10 milijonų eurų. Praktikoje tai reiškia, kad akcininkui gali užtekti turėti 225 tūkstančių eurų nominalios vertės akcijų, kad jis galėtų inicijuoti juridinio asmens veiklos tyrimą. Taigi tam tikrose situacijose nėra būtina turėti 1/10 įstatinio kapitalo dalį, o užtenka tik atitinkamos nominalios akcijų vertės, kas išplečia smulkiųjų akcininkų galimybes pasinaudoti šia interesų apsaugos priemone.

Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje pripažįstama, kad šis institutas yra sudėtingas ir brangus procesas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje). Tai iliustruoja ir tai, kad juridinio asmens veiklos tyrimas susideda iš skirtingų etapų (netinkamo bendrovės valdymo nustatymo bei atitinkamų priemonių taikymo) (Tikniūtė, 2012, p. 533). Mažumos akcininkai turi nurodyti duomenis, kurie teismui leistų manyti, kad bendrovėje yra vykdoma netinkama veikla, tačiau dėl šio instituto *ultima ratio* prigimties ir informacijos trūkumo smulkiesiems akcininkams tai gali būti sudėtinga padaryti. Šios priežastys gali būti lemiamos mažumos akcininkams priimančiam sprendimą pasinaudoti ar nepasinaudoti šiuo institutu siekiant apsaugoti savo interesus. Galima sutikti, kad sudėtingas bei brangus procesas mažina šios interesų apsaugos priemonės patrauklumą bei efektyvumą ginant mažumos akcininkų pažeistus interesus.

Tai iliustruoja ir Lietuvos teismų pateikiama civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita. 2024 m. Lietuvos teismų duomenimis pirmosios instancijos teismams pateikta 12 pareiškimų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. 2023 m. Lietuvos teismų duomenimis pirmosios instancijos teismams taip pat buvo pateikta 12 pareiškimų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. 2022 m. Lietuvos teismų duomenimis pirmosios instancijos teismams buvo pateikta 13 pareiškimų dėl juridinio asmens veiklos tyrimo. Ši statistika iliustruoja tai, kad šis interesų gynimo būdas nėra itin dažnai naudojamas ginant mažumos akcininkų pažeistus interesus.

Taigi, kaip ir buvo minėta anksčiau, juridinio asmens veiklos tyrimo institutas yra svarbi priemonė mažumos akcininkų interesų apsaugai, nes suteikia galimybę kontroliuoti

bendrovės veiklą ir užtikrinti, kad jų interesai būtų apsaugoti, jeigu bendrovės veikla yra netinkama. Tačiau, nors ši teisė yra įtvirtinta teisės aktuose, jos praktinis taikymas gali būti sudėtingas ir brangus. Dėl sudėtingų procedūrų, mažumos akcininkams dažnai sunku pasinaudoti šiuo institutu. Be to, CK 2.125 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas dėl nominalios akcijų vertės, kuri negali būti mažesnė nei 1/10 bendrovės įstatinio kapitalo, kad būtų galima inicijuoti tyrimą, gali būti kliūtis tiems akcininkams, kurie neturi pakankamai akcijų. Vis dėlto, nors šis mechanizmas ir yra svarbus ginant mažumos akcininkų interesus, jo realus pritaikymas praktikoje yra ribotas, o tai rodo ir teismų pateikiama statistika apie retą šios priemonės naudojimą.

3.2.2. Bendrovės organų sprendimų pripažinimas negaliojančiais kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas

Bendrovės organo sprendimų pripažinimo negaliojančiais instituto svarba mažumos akcininkų interesų apsaugai pasireiškia nagrinėjant šio teisinio gynimo būdo paskirtį. Šiuo atveju aktualu prisiminti pateiktą mažumos akcininkų interesų gynimo būdų klasifikaciją. Bendrovės organų sprendimų pripažinimo negaliojančiais institutas yra priskiriamas kolektyviniams interesų gynimo būdams. Mažumos akcininkas naudodamasis šiuo institutu, t. y. reikšdamas ieškinį dėl bendrovės organo sprendimo pripažinimo negaliojančiu, gina ne tik savo, bet ir kitų suinteresuotų akcininkų interesus (Vermeulen, Zetzsche, 2010 p. 24). Kaip ir buvo minėta anksčiau, kolektyvinių interesų gynimo būdų paskirtis – tinkamai apsaugoti smulkiųjų akcininkų interesus. Tad, šio interesų gynimo būdo paskirtis gali būti tiesiogiai susijusi su mažumos akcininkų interesų apsauga.

Teisės doktrinoje šis interesų gynimo būdas taip pat dažnai yra priskiriamas prie mažumos akcininkų, akcentuojant jo svarbą ginant jų interesus (Mikalonienė, 2012, p. 9). Visgi, reikėtų prisiminti mažumos akcininkų ir kiekvieno akcininko interesų gynimo būdų klasifikaciją. Kiekvieno akcininko pažeisti interesai turi būti tinkamai ginami. Todėl šiuo institutu gali pasinaudoti ne tik mažumos akcininkai, bet ir bet kuris akcininkas, kurio teisėti interesai yra pažeisti. Bendrovės sprendimų ginčijimas nėra išimtinė mažumos teisė. Tai svarbi teisinė priemonė, užtikrinanti, kad bet kuris suinteresuotas akcininkas galėtų tinkamai ginti savo interesus pareikšdamas ieškinį dėl bendrovės organų sprendimo pripažinimo negaliojančiu. Taigi galima sutikti, kad šis interesų gynimo būdas užtikrina mažumos akcininkų teisių apsaugą, tačiau gali būti pasitelktas ir kiekvieno suinteresuoto akcininko interesams ginti.

Bendrovės organo sprendimų nuginkėjimo institutas yra įtvirtintas CK 2.82 straipsnio 4 dalyje ir ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje. Kad šiuo institutu gali pasinaudoti kiekvienas akcininkas, kurio interesai yra pažeisti bendrovės organo sprendimu, patvirtina nurodytame teisiniame reguliavime įtvirtinta galimybė kreiptis į teismą nepriklausomai nuo turimo akcijų skaičiaus (balsų), taip užtikrinant visų akcininkų teisę ginti savo interesus.

Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys į Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 246(a) straipsnio 2 dalį, kurioje galimybė pasinaudoti šiuo institutu yra siejama su akcininko turimu akcijos paketo dydžiu. Akcininkas, siekiantis ginčyti bendrovės sprendimą, susijusį su akcinės bendrovės kapitalo pakeitimais, turi turėti 1 tūkst. eurų vertės akcijų paketą ir ne mažesnio dydžio paketą jau valdyti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo dieną.

Manytina, kad teisės ginčyti bendrovės organo sprendimus nepriklausomas nuo tam tikro akcijų (balsų) skaičiaus turėjimu yra teigiamas aspektas. Tokiu būdu užtikrinama galimybė kiekvienam akcininkui, kurio interesai yra pažeisti, pasinaudoti šiuo teisiniu institutu, nepriklausomai nuo savo turimo akcijų skaičiaus. Toks reguliavimas leidžia labiau apsaugoti mažumą ir užtikrina, kad akcininkų teisės bus ginamos net ir tuomet, kai jų balsų skaičius yra mažesnis. Tačiau šis principas taip pat gali sukurti galimybę piktnaudžiauti šiuo institutu, nes gali atsirasti situacijų, kai akcininkai siekia ginčyti bendrovės sprendimus, kurie iš tikrųjų nepažeidžia jų teisėtų interesų, tačiau tai daro su tikslu trukdyti bendrovės veiklai ar pasiekti kitų tikslų (Mikalonienė, 2012, p. 8).

Vis dėlto, būtina paminėti, kad ir šis institutas ne visais atvejais tinkamai apsaugo mažumos akcininkų interesus. Problemos, susijusios su mažumos akcininkų interesų apsauga, gali kilti dėl teismų praktikoje įtvirtinto reikalavimo, pagal kurį teisę ginčyti juridinio asmens organų sprendimus turi tik tie asmenys, kurie ginčijamo sprendimo priėmimo metu turėjo akcininko statusą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. vasario 6 d. nutartyje nurodė, kad asmuo, kuris ginčijamo sprendimo priėmimo metu nebuvo bendrovės akcininkas, negali pasinaudoti šiuo institutu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį savo sprendimą motyvavo pabrėždamas teisinio apibrėžtumo bei teisėtų lūkesčių principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi galima daryti išvadą, kad asmuo gali ginčyti bendrovės sprendimą tik tuo atveju, jei jo priėmimo metu jis turėjo akcininko statusą. Jei asmuo tuo metu dar nebuvo įsigijęs akcijų arba dėl tam tikrų priežasčių prarado akcininko statusą, jis neturi teisinės galimybės ginčyti sprendimą, net jei jis pažeidžia jo interesus. Tokia situacija gali neigiamai paveikti mažumos akcininkų galimybes apsiginti nuo sprendimų, priimtų didesnių akcininkų naudai. Tokia pozicija gali lemti akivaizdų mažumos akcininkų pažeidžiamumą, nes jų teisės gali būti ribojamos ne dėl sprendimo turinio ar jo poveikio, bet vien dėl to, kad

neturėjo akcininko statuso sprendimo priėmimo momentu. Tai reiškia, kad net ir tais atvejais, kai priimtas sprendimas turi neigiamų pasekmių naujiems bendrovės mažumos akcininkams jų galimybė ginčyti tokį sprendimą yra užkertama.

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad praktikoje mažumos akcininkams ginčyti visuotiniame akcininkų susirinkime priimtus sprendimus dažnai tampa sunkiai įgyvendinama vien dėl jų negalėjimo daryti įtakos jų priėmimo rezultatams. Tai iliustruoja ir Lietuvos teismų praktika, kuri keitėsi į neigiamą pusę mažumos akcininkų interesų apsaugos atžvilgiu. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 28 d. nutartyje buvo nurodyta, kad vien mažumos akcininko turimas nedidelis akcijų skaičius neturi būti pagrindas atmesti jo ieškinį, kuriuo jis siekia ginčyti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimus. Priešingu atveju tai sudarytų galimybę atsirasti mažumos akcininkų teisių pažeidimams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau vėlesnėse nutartyse laikomasi pozicijos, kad smulkusis akcininkas, turintis mažą bendrovės akcijų paketą bei dėl to negalintis daryti lemiamos įtakos visuotiniame akcininkų susirinkime, negali ginčyti sprendimų vien dėl formalių, procedūrinių pažeidimų, pavyzdžiui, dėl netinkamo informavimo apie šaukiamą visuotinį akcininkų susirinkimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Atsižvelgiant į tokią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo poziciją, galima pagrįstai manyti, kad stambiesiems akcininkams suteikiama galimybė ignoruoti mažųjų akcininkų interesus, nepateikiant jiems tinkamos informacijos apie šaukiamus susirinkimus. Tokiu būdu tiesiogiai yra sudaromos prielaidos pažeisti mažųjų akcininkų interesus, nes jiems tampa sudėtingiau ginčyti sprendimus, net jei jie priimti neskaidriai ar pažeidžiant jų teises.

Taigi atsižvelgiant į nagrinėtą teisinį reguliavimą ir teismų praktiką, akivaizdu, kad bendrovės organų sprendimų nuginkėjimo institutas yra svarbi priemonė mažųjų akcininkų interesams ginti. Tačiau praktikoje ši teisė gali būti sunkiai įgyvendinama dėl formalių apribojimų ir teismų pozicijos, kuri sudaro prielaidas mažųjų akcininkų teisių ignoravimui. Stambiesiems akcininkams suteikiamos galimybės veikti jų interesams palankia linkme, ignoruojant mažumos akcininkų interesus bei tokiu būdu apsunkinant jų galimybes efektyviai ginti savo teises.

3.2.3. Išvestinis ieškinys kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas

Išvestinio ieškinio dalykas yra reikalavimas atlyginti bendrovei padarytą žalą, kurią bendrovei padarė vienasmenis valdymo organas arba (ir) bendrovės kolegialus valdymo organo narys arba nariai (Krivka, 2006, p. 50). Taigi išvestinis ieškinys gina visų pirmą pačios bendrovės interesus.

Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad mažumos akcininkas, pareikšdamas išvestinį ieškinį, gina ne tik bendrovės, bet ir savo pažeistus interesus. Natūralu, kad dėl bendrovės valdymo organų veiksmų žalą gali patirti ne tik pati bendrovė, bet ir akcininkai. Tokios situacijos gali susiklostyti, pavyzdžiui, kai dėl netinkamai bendrovės valdymo organo vykdomos valdymo politikos, nuvertėja akcijų vertė arba sumažėja galimybės gauti pelno dividendų forma. Atsižvelgiant į tai, akcininkams yra suteikiama galimybė bendrovės vardu pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo tais atvejais, kai pati bendrovė nereikalauja žalos atlyginimo iš valdymo organų. Taigi išvestiniu ieškiniu akcininkas savo interesus gina netiesiogiai, t. y. akcininko interesus yra išvestinis iš ginamo bendrovės intereso ir antraeilis ginamo bendrovės intereso atžvilgiu (Li, 2007, p. 3).

Teisės doktrinoje pažymima, kad šio instituto paskirtis yra orientuota į mažumos akcininkų interesų apsaugą (Perakis, 2004, p. 50). Tai atsispindi, ypač tais atvejais, kai bendrovėse, kurios pasižymi nuosavybės koncentracija, kontroliuojantis akcininkas galias įgyvendina ne tik balsuodamas visuotiniame akcininkų susirinkime, bet ir valdydamas bendrovę ir tokiu būdu įgyvendindamas valdymo organo funkcijas (Mikalonienė, 2014, p. 118). Akivaizdu, kad esant tokiai situacijai, kai bendrovės valdymą įgyvendina kontroliuojantis akcininkas, bendrovė pati nesikreips į teismą ir nereikalaus žalos atlyginimo dėl netinkamo juridinio asmens valdymo. Todėl galima teigti, kad jeigu smulkusis akcininkas neturėtų teisės į išvestinį ieškinį, bendrovės valdymo organų narių turtinė atsakomybė nebūtų tinkamai realizuota.

Visgi, atsižvelgiant į šios dalies pradžioje pateiktą interesų gynimo būdų klasifikaciją, reikia pripažinti, kad šiuo gynimo mechanizmu gali pasinaudoti kiekvienas akcininkas. Ši teisė yra įtvirtinta ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte. Įstatyme nėra numatyti kokie nors reikalavimai, kuriuos akcininkas privalo atitikti siekdamas realizuoti šią teisę. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Lietuvoje kiekvienas akcininkas turi *locus standi* (Mikalonienė, 2015b, p. 207). Taigi, nors teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad išvestinio ieškinio paskirtis yra tiesiogiai susijusi su mažumos akcininkų interesų apsauga, tačiau šiuo institutu

gali būti ginami ir kiekvieno akcininko, kurio interesai yra pažeidžiami dėl bendrovės valdymo organų veiksmų.

Analizuojant kitų valstybių teisinį reglamentavimą, galima pastebėti, kad tam tikros valstybės šį institutą labiau sieja su smulkiųjų akcininkų interesų apsauga, įtvirtindamos įstatyme reikalavimus, kuriuos akcininkas turi atitikti siekdamas realizuoti šį interesų gynimo būdą. Švedijoje pareikšti išvestinį ieškinį gali akcininkai, turintys 10 procentų visų akcijų (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 863). Mišrus reguliavimas yra Suomijoje, atsižvelgiant į tai, kad teisę pareikšti išvestinį ieškinį turi smulkieji akcininkai, valdantys 1/10 visų akcijų, arba kiekvienas akcininkas, jeigu nepateikus ieškinio būtų pažeistas akcininkų lygiateisiškumo principas (Gerner-Beuerle et al., 2013, p. 283.). Taigi galima pastebėti, kad tam tikrose valstybėse šis institutas yra labiau orientuojamas į smulkiuosius akcininkus. Lietuva priklauso valstybių, kuriose nėra taikomi kokie nors papildomi reikalavimai akcininkui, siekiančiam pasinaudoti šiuo institutu, kategorijai.

Kaip ir anksčiau aptarti interesų gynimo būdai, išvestinis ieškinys ne visais atvejais yra efektyvi priemonė apsaugoti mažumos akcininkų interesus. Šiuo atveju aktualu tai, kad žala yra priteisiama pačiai bendrovei, o tai šį institutą daro mažiau patrauklų mažumos akcininkams. Ypač tai pasakytina, kai žala yra priteisiama bendrovėse, kurios pasižymi didele nuosavybės koncentracija ir akcininku dalyvavimu valdant bendrovę. Galima sutikti su tuo, kad jeigu pagrindinę bendrovės įstatinio kapitalo dalį valdo stambieji akcininkai (pažeidėjai), tai atlyginta žala bendrovei vis tiek išlieka kontroliuojama stambiųjų akcininkų (pažeidėjų). Be to, tokiais atvejais ir pats kontroliuojantis akcininkas gauna netiesioginę naudą su visais bendrovės akcininkais (Li, 2007, p. 304.). Taigi išvestinis ieškinys ne visada užtikrina tinkamą mažumos akcininkų apsaugą, ypač kai žalos atlyginimas lieka didžiųjų akcininkų kontrolėje.

Taip pat reikia pažymėti ir tai, kad žalos priteisimas bendrovei negarantuoja naudos mažumos akcininkams. Akcininko nauda nėra užtikrinta, o tik tikėtina (Mikalonienė, 2014, p. 116). Gali susiklostyti tokių situacijų, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nusprendžia reinvestuoti pelną ir neskirti jo dividendams. Suprantama, kad dėl nedidelio balsų skaičiaus visuotiniame akcininkų susirinkime mažumos akcininkai negali priimti sprendimo, leidžiančio bendrovei priteistą žalą panaudoti kaip pelno skyrimą dividendams. Taigi tokiu atveju mažumos akcininkų *bonus pater familias* interesas gauti investicinę grąžą nėra patenkinamas.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad mažėjant akcininko įstatinio kapitalo daliai, proporcingai mažėja ir akcininko, kuris pareiškė išvestinį ieškinį, nauda. Taigi natūralu, kad mažumos akcininkai, turėdami nedidelę bendrovės įstatinio kapitalo dalį, gali gauti mažiau

naudos pareiškus išvestinį ieškinį. Tai yra tiesiogiai susiję su naudos, išlaidų ir rizikos disbalansu, nes kuo mažesnė akcininko dalis įstatiniame kapitale, tuo didesnė disproporcija tarp, viena vertus, mažumos akcininko tikėtinės naudos ir, kita vertus, mažumos akcininko numatomų išlaidų ir prisiimamos rizikos (Mikalonienė, 2015a, p. 79). Taigi mažumos akcininkai, nusprendę pareikšti išvestinį ieškinį, gali susidurti su reikšmingomis bylinėjimosi išlaidomis bei didelėmis laiko ir pastangų sąnaudomis, reikalingomis įrodinėjant pažeidimo aplinkybes. Kadangi jų dalis bendrovės įstatiniame kapitale yra maža, net ir sėkmingai pasibaigus bylai, jų tiesioginė ekonominė nauda gali būti labai ribota palyginus su patirtomis bylinėjimosi išlaidomis. Dėl šios priežasties išvestinio ieškinio mechanizmas ne visada yra patrauklus mažumos akcininkų interesų apsaugai, nes jų patiriamos piniginės sąnaudos gali neproporcingai viršyti galimą naudą.

Taigi galima teigti, kad išvestinis ieškinys yra svarbi mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonė, tačiau praktikoje jos veiksmingumas gali būti ribotas. Nors jis leidžia ginti bendrovės interesus ir netiesiogiai pačių mažumos akcininkų interesus, jo praktinis taikymas gali susidurti su kliūtimis. Priteista žala atitenka bendrovei, o ne tiesiogiai mažumos akcininkams, todėl gali susidaryti situacijų, kai atlyginama žala galiausiai naudinga net patiems pažeidėjams (kontroliuojantiems akcininkams). Be to, žalos priteisimas bendrovei negarantuoja naudos mažumos akcininkams, nes, jeigu bendrovė nusprendžia reinvestuoti pelną, mažumos akcininkai gali neturėti galimybės priteistą žalą skirti dividendų išmokėjimui. Taip pat, atsižvelgiant į mažą smulkiojo akcininko dalį įstatiniame kapitale, mažumos akcininkai gali patirti disproporcijas tarp tikėtinės naudos ir patiriamų išlaidų bei rizikos, kas gali padaryti išvestinio ieškinio institutą nepatrauklų. Net jei byla baigiasi sėkmingai, mažumo akcininkų nauda gali būti labai ribota, palyginus su jų patirtomis bylinėjimosi išlaidomis. Nepaisant šių trūkumų, Lietuvoje nėra papildomų ribojimų išvestinio ieškinio taikymui, todėl teoriškai juo gali pasinaudoti bet kuris akcininkas, tačiau realybėje ne visais atvejais šis institutas yra efektyvi priemonė, užtikrinanti mažumos akcininkų interesų apsaugą.

3.3. Mažumos akcininkų interesų gynimo būdai, nutraukiantys bendradarbiavimą

Šiame skyriuje analizuojama mažumos akcininkų interesų gynimo būdai, kuriais smulkiesiems akcininkams yra suteikiama galimybė parduoti akcijas kitiems bendrovės dalyviams bei tokiu būdu atsiriboti nuo bendrovės valdymo, ypač kai buvimas mažumos akcininku tampa neįmanomas ar ekonomiškai nenaudingas. Taigi šiame skyriuje nagrinėjami bendrovės akcijų išpirkimo ir priverstinio akcijų pardavimo institutai, kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmai.

3.3.1. Bendrovės akcijų išpirkimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas

Bendrovės akcijų išpirkimo proceso metu didžiausią akcijų paketą turintis akcininkas įgyja galimybę priverstinai išpirkti mažumos akcininkų akcijas. Atsižvelgiant į tai, kad kontroliuojantis akcininkas įgyja teisę priverstinai išpirkti mažumos akcininkų akcijas, galima susidaryti įspūdi, kad šis interesų gynimo būdas yra stambiųjų akcininkų įrankis. Vis dėlto, šio instituto paskirtis yra neatskiriamai susijusi su bendrovės mažumos akcininkų interesų apsauga.

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad įtvirtinant akcininko interesų gynimo būdus, kuriuos pritaikius akcininkų bendradarbiavimas pasibaigia, siekiama apsaugoti mažumos akcininkų interesus (Mikalonienė, 2015a, p. 84). Galima sutikti, kad šis interesų gynimo būdas tampa ypač reikšmingas tais atvejais, kai mažumos akcininkų buvimas bendrovėje tampa ekonomiškai nenaudingas ar netgi neįmanomas dėl turimos mažos bendrovės įstatinio kapitalo dalies. Kai mažumos akcininkai neturi realios galimybės daryti įtakos bendrovės valdymui bei gauti adekvačią grąžą iš savo investicijų, galima teigti, kad jie yra „įstrigę“ bendrovėje. Tai, ypač pasakytina apie uždarąsias akcines bendroves kadangi tokių mažumos akcininkų akcijos yra mažai likvidžios, o jų galimybės pasitraukti iš uždarosios akcinės bendrovės yra ribotos. Atsižvelgiant į tai, bendrovės akcijų išpirkimo institutas tokiais atvejais leidžia mažumos akcininkams pasitraukti iš bendrovės, parduodant akcijas kontroliuojančiam akcininkui bei tokiu būdu gaunant teisingą kainą už parduotas akcijas.

Įstatymų leidėjo tikslai taip pat įrodo tai, kad šis interesų gynimo mechanizmas yra orientuotas į smulkiuosius akcininkus. Atsižvelgiant į ABĮ 46¹ straipsnį bei VPI 32 straipsnį, šis interesų apsaugos gynimo mechanizmas yra taikomas tada, kai kontroliuojantis akcininkas ar akcininkai veikiantys kartu sutartinai turi 95 procentus ar daugiau balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų. Pažymėtina, kad

reikšmingesnes teises bendrovės atžvilgiu (pvz., teisę inicijuoti visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą, teisę reikalauti slapto balsavimo, teisę prieštarauti stebėtojų tarybos narių rinkimui) turi akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 10 procentų visų balsų. Taigi, akcininkai, kuriems priklausančios akcijos suteikia 5 procentus ar mažiau balsų, iš esmės yra beteisiai bendrovės atžvilgiu (Aiškinamasis raštas dėl Akcinių bendrovių..., 2022).

Negana to, tokio mažo kiekio akcijų ir jų suteikiamų balsų turėjimas paprastai neduoda smulkiesiems akcininkams ir finansinės naudos, nes kontrolinį akcijų paketą turintys akcininkai, lemiantys visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimus ir nelinkę bendrovės gauto pelno dalytis su smulkiaisiais akcininkais, bendrovės uždirtas lėšas stengiasi pasiimti kitais būdais (Aiškinamasis raštas dėl Akcinių bendrovių..., 2022). Taigi galima sutikti, kad šis institutas yra aiškus įstatymo leidėjo noras kompensuoti smulkiųjų akcininkų pažeidžiamumą ir suteikti jiems realią galimybę atgauti savo investicijas už teisingą kainą, kai jų buvimas bendrovėje tampa nepageidaujamas ar ekonomiškai nenaudingas.

Mažumos akcininkų interesų apsauga yra užtikrinama ir tuo aspektu, kad ne tik kontroliuojantis akcininkas turi teisę, pasiekus 95 procentų bendrovės balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų ribą reikalauti priverstinai parduoti likusias bendrovės akcijas, bet ir mažumos akcininkas, turintis 5 ar mažiau procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad iki 2022 m. lapkričio 30 d. šis interesų gynimo mechanizmas buvo įtvirtintas tik VPĮ 32 straipsnyje ir bendrovės akcijų išpirkimo institutu galėjo pasinaudoti tik akcinės bendrovės, kurių akcijomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, akcininkai. Tačiau 2022 m. lapkričio 30 d. įsigaliojo ABĮ pakeitimai, kuriais bendrovės akcijų išpirkimo institutu atsirado galimybė pasinaudoti ir bendrovių, kurių akcijomis nėra prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, akcininkams. Toks įstatymo leidėjo priimtas pakeitimas yra palankus mažumos akcininkams, kurių akcijomis nėra prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, ir jų interesų apsaugai. Tai atveria galimybę tokių bendrovių mažumos akcininkams, kurie turi 5 procentus ar mažiau balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų, parduoti kontroliuojančiam akcininkui akcijas už teisingą kainą.

Bendrovės akcijų išpirkimo instituto svarba mažumos akcininkų interesų apsaugai pasireiškia ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygmeniu. Tai patvirtinta ES 2019/2121 direktyva, kuria siekiama suvienodinti tam tikrus aspektus, susijusius su bendrovių pertvarkymu, jungimu ir skaidymu tarpvalstybiniu mastu (toliau – ES

2019/2121 direktyva). ES 2019/2121 direktyva buvo sukurta atsižvelgiant į poreikį nustatyti minimalius mažumos akcininkų interesų apsaugos standartus esant tarpvalstybiniams jungimams, skaidymams ar pertvarkymams (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva..., 2018).

ES 2019/2121 direktyvoje bendrovės akcijų išpirkimo institutas yra tiesiogiai įtvirtintas 86i, 126a, 160i straipsniuose, kuriuose atitinkamai nurodyta, kad valstybės narės turi užtikrinti bent tai, kad bendrovės nariai, kurie balsavo prieš vienos valstybės ribas peržengiančio pertvarkymo, jungimo ar skaidymo sąlygų projekto patvirtinimą, turėtų teisę perleisti savo akcijas už tinkamą piniginę kompensaciją. Lietuva šį reguliavimą visiškai įgyvendino Lietuvos Respublikos vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių pertvarkymo, jungimo ar skaidymo įstatymo 7, 19 ir 32 straipsniuose. Taigi šiuo atveju bendrovės akcijų išpirkimo teisė yra siejama ne su turimu bendrovės akcijų procentu, o su visuotiniame akcininkų susirinkime išreikšta akcininko valia.

Dėmesys mažumos akcininkų interesų apsaugai, vykstant valstybės ribas peržengiantiems pertvarkymams, jungimams ar skaidymams, yra skiriamas siekiant išvengti situacijų, kai daugumos akcininkai priverčia mažumos akcininkus priimti taikytinos teisės pakeitimus prieš jų valią (Winner, 2019, p. 68). Be to, bendrovės akcijų išpirkimo teisė grindžiama ir tuo, kad tarpvalstybinis pertvarkymas, skaidymas ar jungimas gali sudaryti tam tikrų neigiamų padarinių, pavyzdžiui verslo vertės sumažėjimą, akcijų keitimo santykis gali būti netinkamas, o po įvykusio pertvarkymo, jungimo ar skaidymo gali pasikeisti ir taikytina teisė bendrovės mažumos akcininkams (Papadopoulos, 2021, p. 984). Taigi galima teigti, kad ši mažumos akcininkų interesų gynimo priemonė svarba, ypač reikšminga siekiant išvengti situacijų, kai daugumos akcininkai primeta mažumos akcininkams sprendimus, kuriais iš esmės yra keičiamos bendrovės struktūra bei keičiama taikoma teisė.

Nors bendrovės akcijų išpirkimo instituto paskirtis yra užtikrinti bendrovės mažumos akcininkų interesus, tačiau praktikoje smulkiesiems akcininkams gali iškilti tam tikrų sunkumų siekiant pasinaudoti šiuo institutu³. Tai ypač pasakytina apie mažumos akcininkus, kurių turimas akcijų procentas bendrovėje yra didesnis nei 5 procentai, tačiau mažesnis nei 10 procentų. Esant tokiai situacijai, smulkusis akcininkas, turintis nuo 6 iki 9 procentų bendrovės akcijų, ne tik negali pareikalausti kontroliuojančio akcininko išpirkti jo akcijas už teisingą kainą, tačiau neturi galimybės pasinaudoti ir kitomis akcininkų teisėmis,

³Problematika siejama su bendrovės akcijų išpirkimu, įtvirtintu VPI 32 ir ABI 46¹ straipsnyje.

pavyzdžiui pateikti pareiškimą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, inicijuoti visuotinį akcininkų susirinkimą, reikalauti slapto balsavimo. Taigi ne tik mažumos akcininko, kuris turi 5 procentus ar mažiau bendrovės akcijų, bet ir smulkiojo akcininko, kuris turi nuo 6 iki 9 procentų, realios galimybės daryti įtaką bendrovės valdymui yra labai ribotos. Ši problema labiausiai atsispindi uždarosiose akcinėse bendrovėse, kai smulkiųjų akcininkų galimybės perleisti akcijas yra ribotos. Galima teigti, kad tokiais atvejais jie yra „įstrigę“ ir jų galimybės daryti įtaką uždarnosios akcinės bendrovės valdymui arba pasitraukti iš pačios uždarnosios akcinės bendrovės yra ribotos.

Atsižvelgiant į tai, siūlytina suteikti bendrovės akcijų išpirkimo teise pasinaudoti ir mažumos akcininkams, kurių dalis įstatiniame kapitale neviršija 10 procentų. Tokį patį reguliavimą siūlo EMCA 11.35 skirsnis, kuriame numatyta, kad jei akcininkas valdo daugiau nei devynias dešimtąsias bendrovės akcijų ir atitinkamą balsų dalį, kiekvienas mažumos akcininkas gali reikalauti, kad šis akcininkas išpirktų jo akcijas. Toks pats reguliavimas yra numatytas ir užsienio valstybių teisėje, pavyzdžiui Suomijos Akcinių bendrovių įstatymo 18 skyriaus 1 straipsnyje bei Švedijos Akcinių bendrovių įstatymo 22 skyriaus 1 straipsnyje.

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į praktinius sunkumus, susijusius su teisingos kainos nustatymu⁴. Tiek VPĮ 32 straipsnis, tiek ABI 46¹, tiek ES 2019/2121 direktyvos 86i, 126a, 160i straipsniai numato, kad siūloma akcijų išpirkimo kaina turi būti teisinga, tačiau nepateikia aiškių kriterijų, apibūdinančių teisingą kainą. Teisingos kainos institutas užtikrina mažumos akcininkų interesus, suteikdamas pastariesiems gauti teisingą atlyginimą už priverstinai išperkamas jų akcijas. Teisingos kainos svarba buvo paminėta ir Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 19 d. sprendime byloje Freitag prieš Vokietiją pabrėžiant, kad tokiose situacijose smulkieji akcininkai turi gauti teisingą kompensaciją už jų išperkamas akcijas.

Teisingos kainos klausimas tampa, ypač aktualus, kai mažumos akcininkai nesutinka su pasiūlyta akcijų kaina. Tokiais atvejais tiek VPĮ, tiek ABI, tiek ES 2019/2121 direktyvos aukščiau minėti straipsniai numato galimybę smulkiajam akcininkui kreiptis į teismą dėl siūlomos akcijų kainos atitikmens teisingumo reikalavimams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 23 d. nutartį civilinėje byloje). Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad teisingos kainos institutas gali tiesiogiai lemti ilgalaikius ginčus, kurie gali užvilkti akcijų išpirkimo procesą ir tokiu būdu sumažinti šio instituto patrauklumą mažumos akcininkams. Taigi galima sutikti, kad ginčai, susiję su akcijų išpirkimo kaina, gali mažinti

⁴ Teisingos kainos nustatymo problematika aktuali ir bendrovės akcijų išpirkimui, susijusiam su vienos valstybės ribas peržengiančiu pertvarkymu, jungimu ir skaidymu.

bendrovės akcijų išpirkimo instituto patrauklumą, nes net ir sėkmingai išsprendus ginčą, mažumos akcininkui tai gali reikalauti daug laiko ir finansinių sąnaudų.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad mažumos akcininkai ne visada gali būti suinteresuoti parduoti savo akcijas ir pasitraukti iš bendrovės. Visgi, kontroliuojančiam akcininkui, turinčiam 95 procentus ar daugiau bendrovės akcijų, pareikalavus išpirkti likusias akcijas, mažieji akcininkai neturi kito pasirinkimo išskyrus parduoti savo akcijas daugumos akcininkui. Taigi tokiais atvejais, kai mažumos akcininkas yra suinteresuotas pasilikti bendrovėje, bendrovės akcijų išpirkimo institutas yra priešingas mažumos akcininko aptartam interesui.

Apibendrinant, bendrovės akcijų išpirkimo institutas iš tiesų yra svarbus mažumos akcininkų interesų apsaugos mechanizmas. Šio instituto svarba pasireiškia tais atvejais, kai jų buvimas bendrovėje jiems tampa ekonomiškai nenaudingas ar neįmanomas. Tai, ypač pasakytina apie uždarusias akcinės bendroves, kuriose susiduriama su sunkumais norint pasitraukti iš bendrovės. Bendrovės akcijų išpirkimo institutas taip pat yra svarbus mažumos akcininkų interesų apsaugos mechanizmas tais atvejais, kai pastarieji visuotiniame akcininkų susirinkime nesutinka su bendrovės pertvarkymu, skaidymu ar jungimu, peržengiančiu valstybės ribas. Vis dėlto, praktikoje kyla iššūkių, ypač nustatant teisingą kainą ir apsaugant akcininkus, turinčius nuo 6 iki 9 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų.

3.3.2. Priverstinis akcijų pardavimas kaip mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas

Priverstinis akcijų pardavimo institutas yra svarbus interesų apsaugos mechanizmas, skirtas apsaugoti smulkiųjų akcininkų interesus. Šis institutas pasižymi tuo, kad jis išskirtinai taikomas uždarnosios akcinės bendrovės mažumos akcininkams. Toks įstatymų leidėjo pasirinkimas yra grindžiamas uždarnosios akcinės bendrovės savybėmis. Uždarnosios akcinės bendrovės, kaip ir buvo minėta anksčiau, akcijų likvidumas yra nedidelis. Dėl šios priežasties mažumos akcininkams gali būti sudėtinga parduoti savo akcijas, ir jie gali tapti „įstrigę“ uždarojoje akcinėje bendrovėje, ypač tais atvejais, kai tarp akcininkų kyla konfliktai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad uždarnosios akcinės bendrovės dažnai veikia remiantis glaudžiais akcininkų tarpusavio santykiais, o tai gali sukelti konfliktus, jei šie santykiai pablogėja (Prime, Scanlan, 1996, p. 298). Suprantama, kad tokie konfliktai gali paralyžiuoti uždarnosios akcinės bendrovės veiklą ir tokiu būdu pažeisti mažumos akcininkų interesus.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad šis institutas yra taikomas esant uždarojoje akcinėje bendrovėje konfliktinėms situacijoms. Anksčiau analizuotas bendrovės akcijų išpirkimo institutas priešingai nuo dabar nagrinėjamo priverstinio akcijų pardavimo instituto gali būti taikomas ir nesant tiesioginio konflikto tarp akcininkų. Taigi galima teigti, kad šis institutas saugo mažumos akcininkų interesus esant konfliktinėms situacijoms tarp uždarnosios akcinės bendrovės kontroliuojančių ir mažumos akcininkų.

Priverstinio akcijų pardavimo institutas yra įtvirtintas CK 2.123 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad jei juridinio asmens dalyviai negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisės dėl kito juridinio asmens dalyvio veiksmų ir negalima pagrįstai manyti, kad tokie veiksmai ateityje pasibaigs, jie gali pareikšti teismui ieškinį reikalaudami, kad juridinio asmens dalyvis, dėl kurio veiksmų negalima tinkamai įgyvendinti teisių, nupirktų iš jų akcijas. Taigi uždarnosios akcinės bendrovės mažumos akcininkus šis institutas saugo tais atvejais, kai: 1) akcininkai negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisių dėl kito akcininko veiksmų; 2) negalima pagrįstai manyti, jog tokie veiksmai pasibaigs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos..., 2019).

Kaip ir anksčiau nagrinėti mažumos akcininkų interesų gynimo institutai, priverstinis akcijų pardavimas irgi yra siejamas su praktikoje kylančiomis problemomis, siekiant šiuo institutu pasinaudoti mažumos akcininkams. CK 2.116 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta, kad teisę kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo turi vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, kurių turimų akcijų nominali vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo. Atsižvelgiant į straipsnyje nurodytą reikalavimą akcininkui turėti 1/3 įstatinio kapitalo dalį, galima sutikti su teisės doktrinoje pateikiama kritika dėl šio teisinio reglamentavimo. Toks reguliavimas turėtų būti keičiamas kadangi jis yra orientuotas į stambiuosius – smulkiuosius akcininkus ir neužtikrina veiksmingos mažumos akcininkų nuosavybės teisės apsaugos, t. y. akcininkų, kurių dalis įstatiniame kapitale sudaro mažiau kaip 1/3 (Mikalonienė, 2015a, p. 213).

Su tokia pateikiama pozicija galima sutikti kadangi numatytas reikalavimas akcininkui gali lemti situacijas, kai uždarnosios akcinės bendrovės mažumos akcininkas neturės realių galimybių efektyviai apginti savo pažeistų interesų taip pat ir kitais specialiaisiais civilinių teisių gynimo būdais, pavyzdžiui kaip juridinio asmens veiklos tyrimu, jei jo įstatinio kapitalo dalis yra mažesnė nei 1/10. Galima daryti išvadą, kad toks įtvirtintas reikalavimas gali lemti jau anksčiau minėtą mažumos akcininko „įstrigimą“ uždarojoje bendrovėje, lemiantį jo negalėjimą pasitraukti iš uždarnosios akcinės bendrovės bei efektyviai ginti savo interesus.

Šiuo aspektu reikėtų atkreipti dėmesį į EMCA siūlomą reguliavimą. EMCA 11.37 skirsnyje yra numatytas privalomas akcijų pardavimas, kuris nėra siejamas su įstatinio kapitalo dalimi. Sąlygos, kurios yra būtinos norint mažumos akcininkams pasinaudoti šiuo institutu, yra tiesiogiai susijusios su kito akcininko tyčia ar dėl didelio neatsargumo padarytų nuostolių bendrovei, akcininkams, kreditoriams ar kitiems tretiesiems asmenims, ir tęstinio piktnaudžiavimo rizika. Toks reguliavimas yra įtvirtintas pavyzdžiui ir Suomijos bendrovių įstatymo 23 skyriaus 1 paragrafe, Švedijos bendrovių įstatymo 29 skyriaus 3 paragrafe. Taigi manytina, kad toks reguliavimas labiau atitiktų mažumos akcininkų interesų apsaugą esant konfliktinėms situacijoms uždarosiose akcinėse bendrovėse. EMCA siūlomas modelis leidžia mažumos akcininkams, nepriklausomai nuo turimos įstatinio kapitalo dalies, efektyviau ginti savo pažeistas teises, nesuteikiant daugumos akcininkams galimybės piktnaudžiauti savo padėtimi. Tai, ypač svarbu uždarosiose akcinėse bendrovėse, kuriose mažumos akcininkai yra labiau pažeidžiami dėl ribotos galimybės perleisti akcijas ir glaudžių akcininkų santykių, kurie gali lemti konfliktines situacijas.

Taigi priverstinis akcijų pardavimo institutas yra svarbus mažumos akcininkų interesų apsaugos mechanizmas, kuris yra taikomas tik uždarosiose akcinėse bendrovėse esant konfliktinėms situacijoms tarp mažumos ir kontroliuojančių akcininkų. Šis institutas, skirtingai nei bendrovės akcijų išpirkimas, yra taikomas tik esant tiesioginiam akcininkų konfliktui. Tačiau, nepaisant jo svarbos, praktikoje kyla problemų dėl riboto prieinamumo smulkiesiems akcininkams. Reikalavimas turėti ne mažiau kaip 1/3 įstatinio kapitalo dalį neleidžia daugumai mažumos akcininkų efektyviai pasinaudoti šia priemone. Todėl, siekiant užtikrinti tinkamą mažumos akcininkų interesų apsaugą, reikėtų peržiūrėti šio instituto taikymo sąlygas ir atsižvelgti į EMCA siūlomą reguliavimą, kuris suteikia platesnes galimybes mažumos akcininkams ginti savo teises, nepriklausomai nuo turimos įstatinio kapitalo dalies.

Išvados

1. ABĮ yra numatytos bendros turtinės ir neturtinės akcininkų teisės, tačiau teisės doktrinoje pabrėžiama, kad tokios teisės, kuriose yra nustatyti papildomi reikalavimai, siejami su nustatyto dydžio įstatinio kapitalo dalimi arba balsų skaičiumi, sąlyginai vadinamos mažumos akcininkų teisėmis, kurių paskirtis yra užtikrinti jų interesus.
2. Be teisių, mažumos akcininkų interesų apsaugą užtikrina ir interesų gynimo mechanizmai. Šie mechanizmai suteikia mažumos akcininkams galimybę reaguoti į interesų pažeidimus ir daryti įtaką bendrovės valdymui.
3. Mažumos akcininkų interesai yra pažeidžiami, ypač uždarosiose akcinėse bendrovėse. Dėl akcijų nelikvidumo ir ribotų pasitraukimo galimybių, jie tampa priklausomi nuo kontroliuojančio akcininko sprendimų.
4. Kontroliuojantis akcininkas, turintis lemiamą įtaką bendrovės valdymui, gali piktnaudžiauti savo padėtimi. Piktnaudžiavimas gali pasireikšti asmeninės naudos siekimu, mažumos akcininkų interesų ignoravimu ir netgi jų išstūmimu iš bendrovės.
5. Mažumos akcininkų teisė į dividendus yra esminė jų finansinių interesų apsaugos priemonė, tačiau jos įgyvendinimas susiduria su praktinėmis problemomis. Atsižvelgiant į praktikoje kylančias problemas, siūlytina į nacionalinį reguliavimą įvesti mažumos akcininkų teisę į minimalų dividendą.
6. Pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas yra svarbi priemonė mažumos akcininkų interesams apsaugoti, nes ji leidžia išsaugoti turimą proporciją įstatiniame kapitale, tačiau jos efektyvumas ribojamas galimybės ją atšaukti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu ir galimybės nustatyti nepagrįstai didelę akcijų emisijos kainą.
7. Teisė į informaciją yra svarbi mažumos akcininkų interesų apsaugos priemonė, sudaranti galimybę jiems priimti pagrįstus sprendimus dėl dalyvavimo bendrovės valdyme ir savo interesų gynimo.
8. Dabartinis reguliavimas sudaro galimybę kontroliuojančiam akcininkui nesąžiningai riboti mažumos akcininkų prieigą prie informacijos, motyvuojant nesant informacijos poreikio įgyvendinant kituose teisės aktuose numatytus reikalavimus.
9. Mažumos akcininkų teisė balsuoti yra svarbi jų interesų apsaugai ir dalyvavimui bendrovės valdyme, tačiau jos efektyvumas ribojamas dėl mažumos akcininkų bendrovėje turimos mažos akcijų dalies ir kontroliuojančių akcininkų galimo piktnaudžiavimo. Kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas, mažumos akcininkų kooperavimasis ir kumuliacinis balsavimas suteikia tam tikrus saugiklius, leidžiančius mažumos akcininkams daryti įtaką priimamiems sprendimams ir apsaugoti savo interesus.

10. Mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmai yra būtini, nes net ir esant įstatyme įtvirtintoms teisėms, kurių paskirtis saugoti mažumos akcininkų interesus, vis tiek išlieka teisminių ginčų tikimybė.

11. Juridinio asmens veiklos institutas yra svarbus mažumos akcininkų interesų gynimo mechanizmas, leidžiantis kontroliuoti ir daryti įtaką bendrovės valdymui, tačiau dėl sudėtingų procedūrų, didelių išlaidų ir reikalavimo turėti akcijų, kurių nominali vertė yra ne mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo, yra sumažinamas šio instituto efektyvumas saugant mažumos akcininkų interesus.

12. Bendrovės organų sprendimų nuginkėjimo institutas, nors ir skirtas mažumos akcininkų apsaugai, susiduria su esminėmis problemomis: teismų praktika, reikalaujanti akcininko statuso bendrovės organo sprendimo priėmimo metu, ir mažinanti galimybę ginčyti visuotinio akcininkų susirinkimo priimtus sprendimus dėl procedūrinių pažeidimų, susijusių su informavimo tvarka, ignoruoja mažumos akcininkų interesus, sudarydama sąlygas stambiųjų akcininkų piktnaudžiavimui.

13. Išvestinis ieškinys ne visais atvejais yra efektyvi priemonė, užtikrinanti mažumos akcininkų interesų apsaugą. Pirma, priteista žala atitenka bendrovei, o ne akcininkams, todėl kontroliuojantys akcininkai gali gauti naudos. Antra, mažumos akcininkų nauda yra tikėtina.

14. Bendrovės akcijų išpirkimo instituto svarba mažumos akcininkų interesų apsaugai pasireiškia, sudarant galimybę jiems pasitraukti iš bendrovės, kai jų buvimas joje tampa ekonomiškai nenaudingas ar neįmanomas. Tačiau praktikoje šis institutas susiduria su problema (ypač uždarnosios akcinės bendrovės kontekste), kai mažumos akcininkai, turintys nuo 6 iki 9 proc. balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų, negali pasinaudoti išpirkimo teise, nors jų galimybės daryti įtaką bendrovės valdymui yra ribotos. Atsižvelgiant į tai, siūlytina išplėsti akcijų išpirkimo teisę iki 10 proc. balsų visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančių akcijų turintiems mažumos akcininkams, kaip tai numatyta EMCA ir kai kurių užsienio valstybių teisėje.

15. Priverstinio akcijų pardavimo institutas, skirtas mažumos akcininkų apsaugai uždarnosiose akcinėse bendrovėse, turi esminių trūkumų: reikalavimas turėti 1/3 įstatinio kapitalo dalį yra pernelyg didelis ir taip riboja mažumos akcininkų galimybę ginti savo interesus. Būtina peržiūrėti sąlygas, atsižvelgiant į EMCA bei kitų valstybių reguliavimą ir sumažinti reikalavimą turėti 1/3 uždarnosios akcinės bendrovės įstatinio kapitalo.

Šaltiniai

Nacionaliniai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340;
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 20, 28, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 41-1, 43, 44, 45, 45-1, 46, 47, 51, 52, 54, 57, 59 ir 67 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 40-1, 47-1, 47-2 ir 53-1 straipsniais įstatymas (2017). TAR, 12059;
5. Lietuvos Respublikos vienos valstybės ribas peržengiančio ribotos atsakomybės bendrovių jungimosi įstatymo Nr. X-1367 pakeitimo įstatymas (2023). TAR, 7537;
6. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 7, 12, 37², 45, 46¹ ir 57 straipsnių pakeitimo įstatymo Nr. XIV-2637 3 straipsnio pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 13548;
7. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo Nr. X-1023, 2, 36, 40, 41 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2024). TAR, 19833.

Regioniniai teisės aktai:

8. Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. direktyva 2007/36/EB dėl naudojimosi tam tikromis akcininkų teisėmis bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į prekybą reguliuojamoje rinkoje. *OL L 184, p. 17*;
9. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. gegužės 17 d. direktyva (ES) 2017/828 kuria iš dalies keičiamos Direktyvos 2007/36/EB nuostatos, susijusios su akcininkų ilgalaikio dalyvavimo skatinimu. *OJ L 132, p. 1*;
10. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų (kodifikuota redakcija). *OJ L 169, p. 46*;
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. lapkričio 27 d. direktyva (ES) 2019/2121 kuria iš dalies keičiamos Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatos, kiek tai susiję su vienos valstybės ribas peržengiančiu pertvarkymu, jungimu ir skaidymu. *OJ L 321, p. 1*.

Užsienio valstybių teisės aktai:

12. Nyderlandų civilinis kodeksas (1992);
13. Švedijos Bendrovių įstatymas (2005);
14. Suomijos Bendrovių įstatymas (2006);

15. Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas (2009).

Specialioji literatūra:

16. Bitė, V. ir Kiršienė, J. (2008). Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 107(5), p. 61- 70. [interaktyvus] Prieiga per internetą:

<https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2584>

[žiūrėta 2025 m. kovo 4 d.];

17. Cahn, A. ir Donald, D. C. (2010). *Comparative company law: text and cases on the laws governing corporations in Germany, the UK and the USA*. Pirmas leidimas. Kembridžas: Cambridge Univ. Press;

18. Campbell, D. (1996). *Protecting minority shareholders*. Londonas: Kluwer Law Internat;

19. Doorman A ir Timmermman, L (2002). Rights of Minority Shareholders in the Netherlands. Iš: Perakis, E. (2004). *Rights of minority shareholders*. Briuselis: Bruylant, 1-101;

20. Drury, R. ir Xuereb, P. G. (1991). *European Company Laws: A Comparative Approach*. Olderšotas: Dartmouth;

21. Fried, J. M., Kamar. E. ir Yafeh, Y. (2020). The effect of minority veto rights on controller pay tunneling. *Journal of financial economics*, 138 (3), p. 777–788. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304405X20301823>

[žiūrėta 2024 m. kovo 21 d.];

22. Gerner-Beuerle, C., Paech , P. ir Schuster, E. (2013). *Annex to Study on Directors' Duties and Liability.Prepared for the European Commission DG Markt*. London: Department of Law, The London School of Economics and Political Science. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://personal.lse.ac.uk/schustee/2013-study-reports_en.pdf

[žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.]

23. *G20/OECD Principles of Corporate Governance (2023)*. [interaktyvus].

Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html

[žiūrėta 2025 m. kovo 21 d.];

24. Hamdani, A. ir Yafeh, Y. (2013) Institutional investors as minority shareholders. *Review of Finance*. 17 (2), p. 691–725. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://academic.oup.com/rof/article-abstract/17/2/691/1597072?redirectedFrom=fulltext>

[žiūrėta 2024 m. kovo 17 d.];

25. Hetherington, J. A. C. ir Dooley, M. P (1977). Illiquidity and exploitation: a proposed statutory solution on the remaining close corporation problem. *Virginia Law Review*, 1(63), p. 1-75. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.jstor.org/stable/pdf/1072422.pdf>

[žiūrėta 2025 m. kovo 25 d.]

26. Kraakman, R. Ir kt. (2009). *The anatomy of corporate law: a comparative and functional approach*. Antras leidimas. Oksfordas: Oxford University Press;

27. Kruger Andersen, P. ir kt. (2017). *European Model Company Act*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=

[žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.]

28. Krivka, E. (2006). Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*, 4 (82), p. 46-53. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2884>

[žiūrėta 2025 m. kovo 27 d.]

29. Kūris, E. (2005). Ūkinės veiklos laisvė, sąžininga konkurencija ir bendra tautos gerovė (Konstitucijos 46 straipsnio jurisprudencinis komentaras). *Jurisprudencija*. 64 (56), p. 56-73. [interaktyvus].

Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3129/2930>

[žiūrėta 2025 m. kovo 24 d.]

30. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F. ir Shleifer, A. (1996). Law and Finance. *Journal of Political Economy*, 106 (6), p. 1113-1155. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.jstor.org/stable/10.1086/250042?seq=43>

[žiūrėta 2025 m. kovo 14 d.];

31. Li, X. (2007). *A comparative study of shareholders' derivative actions: England, the United States, Germany and China*. Deventeris: Kluwer;

32. Lin, J. ir kt., (2023) Minority shareholder voting and dividend policy. *Journal of banking & finance*, 148 (106748), p. 1 – 14. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378426622003284>

[žiūrėta 2025 m. kovo 11 d.]

33. Loderer, C. ir Waelchli, U. (2010) Protecting Minority Shareholders: Listed versus Unlisted Firms. *Financial management*, 39 (1), p. 33–57. [interaktyvus].

Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/40732429?sid=primo>

[žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.]

34. Mikalonienė, L. (2012) Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais. *Teisės problemos*, 3(77), p. 5 – 29. [interaktyvus].

Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2016/09/Mikaloniene-TP2012_3.pdf

[žiūrėta 2025 m. kovo 10 d.];

35. Mikalonienė, L. (2014) Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai. *Teisė*, 93, p. 113-123. [interaktyvus]. Prieiga prie internetą:

<https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/5079/5224>

[žiūrėta 2025 m. kovo 23 d.].

36. Mikalonienė, L. (2015)b Akcininko teisė į išvestinį ieškinį: Ex lege prevencinės priemonės. *Teisė*, 94, p. 204 – 213. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/7358/5356>

[žiūrėta 2025 m. kovo 24 d.];

37. Mikalonienė, L. (2015)a. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*. Vilnius: Registrų centras;

38. Mikelėnas, V. ir kt. (2002). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia;

39. Mizaras ir kt. (2009). *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia;

40. Momonė, D. (2023). *Teisės principai ir jų teisinio argumentavimo funkcija. Visuomenės pokyčiai ir teisė*, p. 49-65. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/d78d3d5f-6bfe-4cd4-b1db-4793a38d6823>

[žiūrėta 2025 m. kovo 11 d.]

41. Neville, M. and Sorensen, K. E (2010). *Company law and SMEs*. Pirmas leidimas. Kopenhaga: Thomson Reuters;

42. O'Neal, F. H (1985). Oppresion of minority shareholders: Protecting Minority Rights. *Close Corporations Law Symposium*, 35, p. 121-146. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://engagedscholarship.csuohio.edu/clevstlrev/vol35/iss1/7/>

[žiūrėta 2025 m. kovo 6 d.].

43. Papadopoulos, T. (2022). Protection of shareholders in cross-border mergers: the new harmonized rules. *European company and financial law review*, 18 (6), p. 980–1010. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ecfr-2021-0038/html>

[žiūrėta 2025 m. kovo 7 d.].

44. Perakis, E. (2004). *Rights of minority shareholders*. Briuselis: Bruylant;

45. Prime, T. ir Scanlan, G. (1996). *The Law of Private Limited Companies*. Londonas: Butterworths;
46. Tikniute, A. (2012) The Nature of Investigation Proceedings of Legal Entity under the Civil Code of Lithuania. *Jurisprudencija*, 19 (2), p. 525 – 541. [interaktyvus] Prieiga per internetą:
<https://www.proquest.com/docview/1427811259?pqorigsite=primo&sourcetype=Scholarly%20Journals>
[žiūrėta 2025 m. vasario kovo 9 d.].
47. Vermeulen E. P. M. ir Zetsche D. A. (2010). The Use and Abuse of Investor Suits: An Inquiry into the Dark Side of Shareholder Activism. *European Company and Financial Law Review*, 7 (1), p. 1-62. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1428901
[žiūrėta 2025 m. kovo 28 d.]
48. Vutt, M (2010). Systematics of Shareholder Remedies – Origins and Developments. *Juridica International*, XVII, p. 188-198. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2010_1_188.pdf
[žiūrėta 2025 m. kovo 9 d.]
49. Winner, M. (2019). Protection of Creditors and Minority Shareholders in Cross-border Transactions. *European company and financial law review*, 16 (1), p. 44–73. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ecfr-2019-0006/html>
[žiūrėta 2025 m. kovo 7 d.].
50. Zaman, D. F. M. M. ir kt. (2009). *The European private company (SPE): a critical analysis of the EU Draft Statute*. Antverpenas: Interessentia;
51. Žiobienė, E. (2008). Nacionalinės žmogaus teisių institucijos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 9 (111), p. 86-93. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1779> [žiūrėta 2025 m. kovo 21 d.].

Tarptautinių teismų sprendimai:

52. Freitag prieš. Vokietija [EŽTT], Nr. [71440/01](#) [2007 m. liepos 19 d.]. ECLI:CE:ECHR:2007:0719JUD007144001.

Regioninių teismų sprendimai:

53. Europos Komisija prieš Ispanijos Karalystę [ESTT], Nr. C-248/06 [2018 m. kovo 13 d.]. ECLI:EU:C:2008:161.

Nacionalinių teismų sprendimai:

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-613/2001;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2006;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2012;
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-68/2013;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-548/2013;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-466-219/2017;
60. 2019 m. gegužės 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-133-1075/2021;
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-215-378/2021;
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 23 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-144-943/2022;
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-99-381/2024.

Kiti šaltiniai:

65. osp.stat.gov.lt. Oficialios statistikos departamentas. *Veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal ūkio subjekto teisinę formą ir darbuotojų skaičiaus grupes metų pradžioje*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=4c919020-9559-4fcd-a7ab-8f6e68e1cd9e#/> [žiūrėta 2024 m. kovo 31 d.];
66. Teise.pro. *Akcininko teisė į informaciją: ar po ABI pakeitimų smulkieji ir kontroliuojantys akcininkai turi tokias pačias teises?* Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2018/07/17/p-miliauskas-akcininko-teise-i-informacija-ar-po-abi-pakeitimu-smulkieji-ir-kontroliuojantys-akcininkai-turi-tokias-pacias-teises/> [žiūrėta 2024 m. kovo 15 d.];

67. teismai.lt. *Lietuvos teismų civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita*. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106> [žiūrėta 2025 m. kovo 28 d.];

68. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija. Aiškinamasis raštas dėl Akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 15, 17, 21, 27, 28, 29, 30, 30(1), 32, 34, 37, 37(2), 40, 42, 45, 47, 47(1), 51 ir 78 straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 46(1) straipsniu įstatymo projekto, 2022. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/25521d90f24011ecbfe9c72e552dd5bd?jfwid=1i6pw6tz5>

[žiūrėta 2025 m. kovo 18 d.];

69. European Commision. Amendment of Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions, 2018. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vknuhx16t5w7>

[žiūrėta 2025 m. kovo 29 d.].

Bendrovės mažumos akcininkų interesų apsauga

Kristupas Sližauskas

Šiame darbe yra aptariama bendrovės mažumos akcininkų teisinė padėtis ir nagrinėjamos jų interesų apsaugos priemonės. Akcininkai, turėdami mažumos statusą bendrovėje, negali daryti lemiamos įtakos bendrovės valdymui, o tai gali daryti įtaką ir jų interesams. Smulkiųjų akcininkų teisinis statusas gali sudaryti prielaidas bendrovės valdymo organams, kontroliuojantiems akcininkams ignoruoti mažumos akcininkų interesus. Atsižvelgiant į tai, įstatyme turi būti įtvirtintos teisės, kurios užtikrintų jų interesus.

Nors teisės, užtikrinančios jų interesus, ir yra įtvirtintos įstatymuose, praktikoje mažieji akcininkai gali patirti iššūkių siekiant jas įgyvendinti. Šie patiriami praktiniai sunkumai tiesiogiai lemia jų interesų apsaugą. Atsižvelgiant į tai, darbe yra siūloma nacionaliniame reguliavime įtvirtinti papildomas mažumos akcininkų interesų apsaugos priemones, pavyzdžiui smulkiųjų akcininkų teisę į minimalų dividendą.

Tas pats pasakytina ir apie mažumos akcininkų pažeistų interesų gynimo mechanizmus. Įstatymuose yra įtvirtinti skirtingi interesų gynimo būdai, kurių paskirtis yra apsaugoti mažumos akcininkų interesus, tačiau praktikoje šie institutai ne visada yra efektyvūs. Mažumos akcininkai gali susidurti su per dideliais įstatymuose nustatytais reikalavimais, kuriuos akcininkas turi atitikti, norėdamas pasinaudoti interesų gynimo mechanizmais. Taip pat teismų praktikos suformuotos pozicijos irgi sudaro tiesiogines prielaidas ignoruoti mažumos akcininkus. Atsižvelgiant į tai, darbe siūloma įvesti pokyčius į nacionalinį reguliavimą, tokiu būdu sustiprinant mažumos akcininkų interesų apsaugą bendrovėje.

Summary

Protection of the Interests of the Company's Minority Shareholders

Kristupas Slizauskas

This paper discusses the legal status of minority shareholders in a company and examines the mechanisms for protecting their interests. Shareholders with minority status in a company cannot exercise decisive influence over the company's management, which may affect their interests. The legal status of minority shareholders can create conditions where the company's governing bodies or controlling shareholders may ignore the interests of minority shareholders. Therefore, the law must establish rights that protect their interests.

Although rights protecting their interests are enshrined in the law, in practice, minority shareholders may face challenges in implementing these rights. These practical difficulties directly affect their interest protection. In light of this, the paper proposes the introduction of additional protective measures for minority shareholders in national legislation, such as the right to a minimum dividend for minority shareholders.

The same can be said about mechanisms for protecting the interests of minority shareholders whose rights have been violated. Various legal remedies are established in the law to protect minority shareholders' interests, but in practice, these institutions are not always effective. Minority shareholders may encounter excessive legal requirements that must be met in order to use these remedies. Moreover, the positions formed by court practices also create direct conditions for ignoring minority shareholders. In this context, the paper proposes changes to the national regulatory framework, thereby strengthening the protection of minority shareholders' interests in companies.